

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

Michal Šesták

Etické zlo v Platónově dialogu Timaios

Ethical evil in Plato's Timaeus

Praha 2019

Vedoucí práce: doc. MUDr. Štěpán Špinka, Ph.D.

Chtěl bych velmi poděkovat vedoucímu své práce, panu doc. MUDr. Štěpánu Špinkovi, Ph.D., jehož trpělivost, ochota a laskavé vedení, bylo stěžejní nejen pro vznik této práce, ale také pro celý můj dosavadní studentský život.

Tuto práci bych chtěl věnovat památce doc. Aleše Havlíčka, se kterým jsem měl to štěstí, mimo jiné, číst právě dialog Timaios.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. května 2019

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je pokusit se porozumět tomu, co je to v Platónově dialogu *Timaios* „etické zlo“, tedy zlo způsobené lidskými bytostmi. Přitom bude potřeba pokusit se odpovědět i na související otázky, především na to, jaké jsou možné příčiny tohoto zla. Kromě dialogu *Timaios* budou zohledněny také texty klasických i soudobých interpretů tohoto dialogu. Z dialogu *Timaios* se práce soustředí především na jeho antropologickou část, v menší míře pak na část kosmologickou.

Klíčová slova:

Etické zlo, Platón, Timaios, duše, tělo, svět, člověk, špatnost, nemoci

Abstract

The aim of this bachelor thesis is an attempt to describe, what is in Plato's *Timaeus* ethical evil, the type of evil induced by human beings. While attempting that, it will be also necessary to answer related questions, such as the question about causes of this evil. Apart from reading *Timaeus*, the writings of classical and contemporary interpreters of the dialogue will be taken into account. In *Timaeus*, the work is dealing mainly with the anthropological part of the dialogue and partly with cosmological part of the dialogue.

Key words:

Ethical evil, Plato, *Timaeus*, soul, body, world, human, maleficence, diseases

Obsah:

1. Úvod.....	1
1.1 Cíl a struktura práce.....	1
1.2 Struktura dialogu	2
2. Stvoření světa	5
2.1 Tři rody.....	5
2.2 Neuspořádaný pohyb.....	8
2.3 Světová duše	10
3. Timaiovská antropologie	12
3.1 Demiurgova řeč.....	12
3.2 Stvoření lidských bytostí.....	13
3.2.1 Stvoření nesmrtelných částí lidských a zvířecích duší a demiurgova ustanovení týkající se jejich osudů.....	13
3.2.2 Stvoření lidského těla	14
3.2.3 Smrtelná část lidské duše	16
3.2.4 Smrtelné složky duše a orgány s nimi spojené.....	17
3.2.5 Nemoci těla	20
3.2.6 Nemoci duše.....	21
3.2.7 Vztah duševních a tělesných nemocí.....	23
4. V čem spočívá etické zlo? A proč se týká primárně lidských duší?	25
4.1 Tělesnost jako vada?.....	26
4.2 Tělesné části duše, orgány a morek.....	28
4.3 Sepjatost duše a těla jako příčina etického zla?	30
4.4. Co má člověk nakonec dělat, aby nebyl špatným?	31
4.5 Etické zlo jako porušení rovnováhy	33
5. Dobrý a špatný život	36
6. Literatura	38

1. Úvod

„...přece jsem dosud nerozřešil a nerozuzlil, odkud má původ zlo.“

Sv. Augustin – Vyznání (kniha 7. hlava III.)

1.1 Cíl a struktura práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je pokusit se odpovědět na otázky týkající se Platónova pojetí „etického zla“, tedy zla způsobeného lidskými bytostmi, v dialogu *Timaios*. Termín „etické zlo“ v *Timaiu*, ale ani v jiném Platónově dialogu nenalezneme, volím ho však z pragmatických důvodů. Umožňuje totiž předběžně ve zkratce odlišit zlo, jehož příčinou jsou lidé, a za něž tedy také lidské bytosti nesou odpovědnost, od „zla“, které není lidským dílem, ale které spočívá v ontologické nedokonalosti našeho smyslově přístupného světa a veškerého vznikání.¹ Této základní nedokonalosti našeho světa se práce týká pouze okrajově, nakolik je to nezbytně nutné pro výklad zla „etického“.

Práce se tedy soustředí především na Timaiovu antropologii, což bude obnášet interpretaci pasáží o stvoření lidských duší, těl a také o lidských nemocech. Na základě těchto pasáží budeme chtít porozumět tomu, v čem námi vymezené etické zlo spočívá, přičemž bude zajímavé sledovat, jak do této otázky zapadá lidská tělesnost, která na první pohled stojí ve stínu lidské duše. S otázkou po tom, co to etické zlo je, budou pak souviset také otázky po tom, jaké jsou vlastně příčiny tohoto zla a do jaké míry se toto zlo týká lidských duší a do jaké míry celého člověka.

Než se ale dostaneme k antropologickým pasážím dialogu, bude také potřeba Timaiovu antropologii zasadit do celku světa a představit Timaiův výklad o stvoření světa. Tento výklad je

¹ O tomto tématu existuje poměrně rozsáhlá debata. Např. Herold Cherniss nazývá tuto ontologickou nedokonalost „negativní zlo“, viz. H. Cherniss, *The Sources of Evil According to Plato in Proceedings of the American Philosophical Society Vol. 98, No. 1 (Feb. 15, 1954)*, Philadelphia 1954, str.23-30. C. M. Chilcott zase tuto nedokonalost nazývá „inherentní nekompatibilita ve hmotě“, viz. C. M. Chilcott, *The Platonic theory of evil in The Classical Quarterly, Vol. 17, No. 1. (Jan., 1923)*, Cambridge 1923, str 27-31. Někteří, jako E. R. Dodds dokonce v návaznosti na některé antické interpretace uvažují o tom, že by mohla existovat „zlá světová duše“ odpovědná za tuto nedokonalost, viz. E. R. Dodds, *Plato and the Irrational in The Journal of Hellenic Studies, Vol. 65 (1945)*, Cambridge 1945, str. 16-25.

nutný proto, že člověk je součástí světa, který je také živým tvorem, a lidské tělo i duše jsou do jisté míry tvořeny podobným způsobem a ze stejných komponent jako tělo a duše světa. Nejprve se budu věnovat základním stavebním prvkům Timaiovy kosmologie: „třem rodům“, viz. podkapitola 2.1 Tři rody, neuspořádanému prekosmickému pohybu, viz. podkapitola 2.2. Neuspořádaný pohyb a vzniku světové duše, viz. podkapitola 2.3 Světová duše. Poté se přesunu ke kapitolám věnovaným lidem. Zde se budu zabývat lidskou duší a tělem, jejich vztahem a nemocemi, viz kapitola 3. Timaiovská antropologie. V poslední části práce se pak na těchto základech pokusím načrtnout odpovědi na otázky po povaze a příčině „etického zla“, viz. kapitoly 4. V čem spočívá etické zlo? A proč se týká primárně lidských duší? a 5. Dobrý a špatný život.

Jelikož s pasážemi dialogu, o něž se v této práci opírám, nepracuji v pořadí, v němž se objevují v dialogu, příkládám k tomuto úvodu stručný přehled členění dialogu a vysvětlení toho, proč se zaměřuji právě na tyto části dialogu.

1.2 Struktura dialogu

17a-27b – Úvodní konverzace účastníků dialogu

V pasáži je popsáno, jak se Sókratés, Kritias, Hermokratés a Timaios sešli na schůzce, na které budou pokračovat v konverzaci o nejlepší obci z minulého dne. Tato obec v některých svých rysech připomíná ideální zřízení z dialogu Ústava. Úkolem Kritii a zřejmě i Hermokrata má být vylíčit tuto obec v jejím pohybu, včetně toho, jak se projevuje ve válce. Má-li to však být možné, je nejprve zapotřebí podat výklad o vzniku světa a člověka. Tohoto úkolu se chopí Timaios.

Vše co vzniká působením rozumu

27c-31d – Dva rody stvoření a demiurgos

Na začátku své řeči Timaios představí dva základní „ontologické“ rody, inteligibilní stále stejné bytí a vnímatelné proměnlivé vznikání, a poté stanoví jako základní hypotézu, že náš viditelný svět je demiurgem stvořený obraz jsoucího dokonalého vzoru. Má-li se však tento svět vzoru co nejvíce podobat, musí mít podobu živého tvora s tělem a duší, který obsahuje všechny další tělesné živé tvory, mezi které náležíme i my sami.

31b-34a – Tělo světa

Pasáž popisuje, jak a z čeho demiurgos vytvořil tělo světa. Pro nás je podstatné pouze vědět, že svět je živá bytost, tedy oduševnělé tělo složené z živlů. Jak se však ukáže dále v dialogu, živly nejsou posledními stavebními prvky světa.

34a-40d – Duše světa

Pasáž o duši světa je naopak pro nás velmi podstatná. Timaios zde popisuje stvoření světové duše, což je pro nás zásadní v tom, že nesmrtelná část lidské duše má strukturu podobnou duši světové a pohyby našeho myšlení se mají světové duši připodobňovat. Timaios zde také začíná mluvit o všech druzích živých bytostí, včetně nebeských bohů (planet a stálic), kteří pro nás budou důležití, protože tvoří lidská těla a ke každému z nich patří jedna nesmrtelná lidská duše.

40d-47e – Lidská duše a předběžný výklad o lidském tělu

Tyto pasáže jsou pro nás zcela zásadní. Timaios zde popisuje demiurgovu řeč k nižším bohům, kteří začnou tvořit lidská těla, dále demiurgovo utváření nesmrtelných částí lidských duší a proces vtělení a stavu lidské duše, který je výsledkem tohoto vtělení. Poté Timaios popisuje podrobně strukturu lidského těla, což nás bude také zajímat minimálně v případě těch částí těla, které souvisí s jednotlivými složkami naší duše.

Vše co vzniká působením nutnosti

47e-69a – Vše co vzniká z nutnosti

Tato dlouhá pasáž popisuje to, co vzniká z nutnosti. Ne vše z této pasáže je pro nás důležité. To, čemu se budeme věnovat, je především „třetí rod“, tedy „prostor“, „chóra“, a neuspořádané prekosmické vznikání, které demiurgos uspořádal do podoby živlů. Tyto motivy jsou zásadní pro porozumění nedokonalosti našeho světa, a tím také pro pochopení příčiny lidského zla.

Vše co vzniká součinností rozumu a nutnost

69a-73a – Smrtelné části lidské duše

Zde se Timaios věnuje stvoření smrtelných částí lidské duše, které budou pro náš výklad zásadní. Jsou totiž klíčem k pochopení vztahu nesmrtelné části duše a lidského těla, a tedy i k tomu, jak může docházet k jejich vzájemnému negativnímu i pozitivnímu působení.

73b-81e – Struktura lidského těla

V těchto pasážích se Timaios věnuje podrobně orgánům lidského těla, jejich stavbě a funkcím. Důležitá pro naši práci bude pasáž věnovaná morku. O ostatních orgánech se zmíníme jen krátce v souvislosti s tělesnými nemocemi a smrtelnými částmi duše.

81e-86a - Nemoci těla

V této pasáži Timaios popisuje nemoci těla a my se jí budeme podrobněji zabývat, protože pochopení nemocí těla, tedy nějaké špatnosti v těle, bude důležité pro pochopení toho, co je to etické zlo.

86b-87b – Nemoci duše

Další centrální pasáž, ve které Timaios popisuje nemoci duše, a kterou se budeme podrobněji zabývat, protože platí, stejně jako u tělesných nemocí, že pochopení duševních nemocí bude důležité pro pochopení toho, co je to etické zlo.

87d-90b – Rovnováha mezi tělem a duší a péče o ně

Závěr Timaiovy antropologie, kde dále rozpracovává vztah duše a těla a hovoří také o tom, jak o ně máme pečovat, abychom mohli žít dobrý život. Proto pro nás bude tato pasáž zásadní, a zároveň to bude poslední pasáž, se kterou budeme pracovat.

90e-92c – Rozdělení pohlaví a zvířata

V pasáži Timaios vysvětluje, jak byly stvořeny ženy a jak vznikla zvířata. Tato pasáž následuje až po ukončení antropologického výkladu, a tak s ní nebudeme blíže pracovat, ačkoli se podstatným způsobem týká důsledků lidského „etického“ zla.

92c – Závěr dialogu

2. Stvoření světa

2.1 Tři rody

Ve svém výkladu o stvoření světa, Timaios nejprve rozliší dva „rody“: věčně jsoucí (*to on*), a rozumem přístupné (*noeton*) bytí a stále se proměňující vnímatelné (*horaton*) vznikání (*genesis*).² První rod, inteligibilní neměnné bytí, je vzorem, podle kterého božský tvůrce, demiurgos vytvářel vnímatelný a proměnlivý svět. Protože demiurgos je dobrý, musel tvořit jen krásně a dobře a také vzor podle kterého tvořil, musel být dokonalý (*teleios*).³ Co tímto vzorem ale je?

Náš svět je živá bytost. Podle Platóna je totiž nejkrásnější jsoucno to, které má rozum, a aby mělo rozum, musí mít duši.⁴ Tedy i demiurgos stvořil tělo (*soma*) světa a pak složitým mísením stvořil světovou duši (*psyché*) a vsadil ji do těla světa.⁵ Vzorem této živé bytosti náležející do sféry vznikání musela být podle Timaaia nějaká živá inteligibilní bytost náležející do sféry bytí. Timaios tuto bytost charakterizuje takto: „Na základě toho jest nám dále říci, který z živoků byl tvůrci při tom díle vzorem. Nemysleme, že některý takový, který jest částí něčeho – vždyť nic by se nemohlo státi krásné, co jest podobno nedokonalému - nýbrž představme si jej zcela podobna tomu, jehož díly jsou ostatní živokové, jedinci i druhy. Onen totiž objímá v sobě všechny pomyslné živoky právě tak, jako tento svět nás i všechny jiné viditelné tvory.“⁶ Vzorem našeho světa tedy nesmí být nějaká nedokonalá, částečná, živá bytost, (protože nic nedokonalé by nebylo krásné), ale musí jím být bytost všeobsahující a dokonalá. Vzorem tedy musí být ideje,⁷ tedy věčná jsoucna, přístupná rozumu, která jsou zároveň podle Timaaia živými bytostmi.⁸

Druhý rod, obraz, který je demiurgem tvořen podle vzoru, tedy prvního rodu, je podle Timaaia tělesný, viditelný (*horaton*) a hmatatelný (*hapton*).⁹ Je světem, jehož tělo je tvořeno ze čtyř živlů. Díky zemi je toto tělo hmatatelné, díky ohni je viditelné. Mezi nimi jako spojovací členy

² Platón, *Tim.* 48e3-49a2.

³ Platón, *Tim.* 29d6-30b5.

⁴ Platón, *Tim.* 30a6-b5.

⁵ Platón, *Tim.* 30b5-c2.

⁶ Platón, *Tim.* 30c3-d1.

⁷ S myšlenkou, že ideje jsou vzory pro vytváření tělesných věcí, se můžeme mj. setkat v dialozích *Kratylos* (389a-b) nebo *Parmenidés* (132d). Timaios pojem „ideje“ na tomto místě nepoužívá, vycházím však z předpokladu, že také v *Timaiu*, Platón pracuje ste stejným základním rozlišením mezi bytím a vznikáním jako v některých dalších dialozích, kromě výše zmiňovaných například v dialozích *Ústava*, *Faidón* a *Symposion*.

⁸ Otázku, zda jsou vzorem světa všechny ideje, nebo jen některé z nich, můžeme pro účely našeho výkladu ponechat stranou.

⁹ Platón, *Tim.* 30b5.

prostředkují vzduch a voda. Demiurgos složil tyto živly k sobě podle úměry, tak aby se oheň měl ke vzduchu jako vzduch k vodě a jako se má vzduch k vodě, tak aby se měla voda k zemi. Tělo světa je tedy stvořeno ze těchto živlů, ze kterých, jako Timaios dodává, nabylo svorné lásky a nemůže být rozděleno ničím, kromě samotného demiurga, který živly vytvořil.¹⁰ O tom, jak demiurgos živly tvořil ještě promluvíme později v kapitole 2.2. Neuspořádaný pohyb. K první zmínce o třetím rodu se v textu dostaneme až v novém výkladu o světě, který má být „založen na rozsáhlejším třídění než dřívější“¹¹ Doposud už bylo, po pasáži o prvním a druhém rodu,¹² Timaiem představeno stvoření těla světa, duše světa, času, ale i pasáže o lidských duších a tělech.¹³ Až poté Timaios říká: „...tehdy jsme totiž rozeznávali dva činitele, nyní však jest nám ukázat na jiný, třetí druh (*triton genos*).“¹⁴ Timaios dodává, že se prve domníval, že dva rody (první přístupný pouze rozumu a neměnitelný, druhý jeho napodobenina, mající vznik a viditelný) budou stačit, nyní však vidí, že je třeba popsat i třetí rod, i když předem říká, že je nejasný a nesnadný. Timaios nejprve říká, že třetí rod je schrána (*hypodoché*) všeho, jakoby chůva (*tithéné*).¹⁵ Poté v pasáži 49a8-49b7 upozorňuje, že k tomu, abychom mohli něco dalšího o třetím rodu říct, musíme napřed podat podrobný výklad o živlech a o tom jak do sebe přecházejí. Celá pasáž 49a8-50c8 pak končí Timaiovým vysvětlením, že to, co přijímá všechny tvary všech těles, je právě třetí rod, tedy ona *příjemkyně*.¹⁶ Další charakteristiky příjemkyně pak následují, v pasáži 50c1-7. O příjemkyni se dozvíme, že i) v sobě obsahuje všechna tělesa ii) že vždy, stále a všechno do sebe přijímá a iii) vůbec nikdy nepřijme žádného tvaru, podobného nějakému, který do ní vchází, a tím se jeví pokaždé jinak. Nestane se tedy žádným tímto tvarem natrvalo. Je to tedy jakási iv) tvárná hmota (ale není hmotná),¹⁷ v) nabývající pohybu i podoby od toho, co do ní vchází. To, co do ní vchází a vychází z ní, jsou napodobeniny jsoucen utvářeny podle nich. Podle

¹⁰ Platón, *Tim.* 32a1-c3.

¹¹ Platón, *Tim.* 47e3.

¹² Platón, *Tim.* 27c-31d.

¹³ Platón, *Tim.* 31b-47e

¹⁴ Platón, *Tim.* 48e2-3.

¹⁵ Platón, *Tim.* 49a7-8.

¹⁶ Platón, *Tim.* 50b8-c8. Platón zde používá metaforu se zlatem. Kdybychom vytvářeli ze zlata všechny tvary a neustále bychom je přetvářeli, a kdyby se někdo zeptal, co to je, nejjistější odpověď by byla, že zlato a ne trojhran a jiné tvary, které zde mimo jiné vznikají, ale hned se mění. Takový charakter má i třetí rod.

¹⁷ Zde nechci hájit, že třetí rod by mohl mít nějaký hmotný aspekt. Domnívám se, že hmotný prvek světa v *Timaiu* zastávají uspořádané živly. Spíše zde chci ukázat, jak je nesnadné chůru popsat.

Timaia jsou utvářeny „jakýmsi nevypověditelným a podivným způsobem, jež budeme sledovat později.“¹⁸

Tím ale Timaiův komplikovaný popis příjemkyně ještě neskončil. Zásadní charakteristiku, kterou dále dostáváme, je, že (vi) příjemkyně je mimo tvary (*ektos eidou*),¹⁹ právě proto, aby je mohla přijímat. Podle Timaia také proto základní „látkou“ smyslového světa nemůže být žádný z živlů, ani to, co z nich vzniklo, a dokonce ani to, z čeho samy živly vznikly. Timaiova shrnující formulace poznatků o třetím rodu pak zní takto: „...neodchýlíme se od pravdy, řkouce, že jest to jakási věc neviditelná a beztvará, všechno přijímající, která však jakýmsi těžko vysvětlitelným způsobem náleží do světa rozumového a kterou lze velmi nesnadno pochopiti. Pokud pak jest možno na základě dosavadního výkladu proniknouti k její podstatě, řeklo by se nejsprávněji takto: ohněm se druhdy jeví její část rozpálená, zvlhlá však vodou, zemí pak a vzduchem, pokud přijímá podoby těchto živlů.“²⁰

Po tomto výkladu přechází Timaios k ještě zevrubnějšímu zkoumání, jehož výsledkem je rekapitulace a zároveň upřesněná charakteristika tří rodů.

První rod je zde představen jako to, co trvá v neměnném stavu bez vzniku a zkázy a co do sebe nepřijímá nic odjinud a ani samo nikam nevchází. Je neviditelný a smyslům nepřístupný, tedy náleží jen rozumovému poznání.²¹ O druhém rodu, říká Timaios, že má s prvním společné „jméno i podobu“, ale je smysly vnímatelný, stvořený, je v ustavičném pohybu, na jednom místě vzniká, ale hned se pohybuje jinam a chápeme jej pomocí představ na základě počítků.²² Třetí rod pak je všeliký *prostor* (*chóra*),²³ který nepřijímá žádné zkázy a poskytuje místo pro všechno, co vzniká. Chóra je chápána bez účasti smyslů jakýmsi nepravým usuzováním, které málo dochází víry. Když se jí snažíme pochopit, vidíme to podle Timaia jen jakoby ve snu a říkáme, že všechno, co je, musí být někde a musí zaujímat nějaký prostor. Ačkoli toto „bytí v prostoru“ se týká pouze druhého rodu, o prvním ani o třetím neplatí.²⁴

K tomu Platón Timaiovými ústy dodává klíčovou tezi a to, že obraz, protože „nevlastní“ svou vlastní podobu, ale má vždy podobu něčeho jiného, musí právě proto vznikat na něčem druhém. Toto druhé, tedy chóra, je tím, co drží obraz ve jsoecnosti a působí, že tento obraz není pouhé nic.

¹⁸ Platón, *Tim.* 50c6-7. Jak jsem již zmínil, odpověď na to, jak přesně se podle idejí vytváří smyslový svět, nedostaneme, ale to ani není téma mé práce.

¹⁹ Platón, *Tim.* 49d5-6.

²⁰ Platón, *Tim.* 51a8-b6.

²¹ Platón, *Tim.* 52a1-5.

²² Platón, *Tim.* 52a5-8.

²³ Platón, *Tim.* 52b1. Zde se poprvé o příjemkyni, řekne, že je to chóra, tedy prostor, což je klíčové.

²⁴ Platón, *Tim.* 52a8-b7.

Tím se také obraz liší od vzoru, který je sám o sobě a žádnou schránu nepotřebuje.²⁵ Timaios shrnuje tuto svoji koncepci třech rodů takto:

„Hlavní tedy myšlenka soudu, který jsem zde vytvořil, jest ta, že jest skutečné jsoucno a prostor a vznikání, tři různé druhy, dříve než vznikl svět“.²⁶

2.2. Neuspořádaný pohyb

„Poněvadž totiž bůh chtěl, aby pokud možno všechno bylo dobré a nic nebylo špatné, ale našel všechno, cokoli bylo viditelné nikoli v klidu, nýbrž v nesouladném a nespořádaném pohybu (*plémmelés kai ataktos kinúmenon*), uvedl to z nespořádaného stavu v řád, pokládaje tento stav za všeobecně lepší než onen.“²⁷

V této pasáži je poprvé zmíněn neuspořádaný pohyb „všeho viditelného“. Zatím se dozvídáme jen to, že demiurgos začne neuspořádaný pohyb pořádat jako racionální kauzální síla, protože to považuje za lepší, než nechat vše neuspořádané. V pasáži 53a-c2 pak Timaios o charakteru neuspořádaného pohybu řekne více, když Timaios řekne, že všechno bylo v takovém stavu, v jakém věci jsou, když je od nich vzdálen bůh. Oním „vším“, je myšleno prekosmické vznikání neuspořádaných „stop“ živlů.²⁸ Druhá klíčová, i když možná nikoliv překvapivá informace, kterou nám v pasáži 53a-c2 Timaios o neuspořádaném prekosmickém pohybu sděluje, je, že se děje v chóře. Z pasáže 52d víme, že chóra vodnatí a ohniví, přijímá tvary země i vzduchu, a tak se také jeví v rozmanitých podobách. V pasážích 52d-53a, kde se mluví o stopách živlů,²⁹ se také dozvídáme, že živelné síly, které chóru naplňují, nejsou rovnovážné a podrobněji se popisuje, jak se živly v chóře pohybují: „...poněvadž síly, jež ji (chóru) naplňují, nejsou ani podobné ani rovnovážné, není žádná její část v rovnováze, nýbrž nepravidelně se všude naklánějí, jednak jest od oněch živlů otrásána, jednak zase sama jimi otrásá svými pohyby, ty pak jsouce pohybují se rozdělují a každý letí jinam, jako když obilí jest roztrásáno a rozhazováno vějičkami a jinými čistícími nástroji, přičemž hutné a těžké padá a usazuje se na jedné straně, řídké a lehké na druhé.“³⁰

Vidíme, že nyní už text explicitně mluví o neuspořádaném pohybu, který se děje v chóře, ale také s chórou a jejími částmi. To se děje ještě předtím, než demiurgos uspořádá živly a dá jim

²⁵ Platón, *Tim.* 52c2-d1.

²⁶ Platón, *Tim.* 52d2-4.

²⁷ Platón, *Tim.* 30a1-6.

²⁸ Platón, *Tim.* 53b1-4.

²⁹ Doslova se říká, že živly měly „stopy (*ichné*) své vlastní podstaty“.

³⁰ Platón, *Tim.* 52e2-53a3.

jejich geometrické tvary, na nichž se zakládají jejich další vlastnosti. Proto jsou tyto roztrášené a roztrásající entity jen „stopy“ živlů. Také v prekosmickém stavu se ale tyto stopy živlů navzájem liší, protože jedny se pohybují tam, jiné jinam podle jejich podobnosti a nepodobnosti. Timaios k těmto pohybům říká, že „co si jest navzájem nejvíce nepodobno, přichází nejdále od sebe, nejpodobnější však, co nejvíce jest nakupeno, na totéž místo.“³¹ Stopy jsoucnosti živlů musí být tedy každá jiná, tu více, tu méně podobny, či nepodobny, a podle toho se pohybují příslušnými směry.

Tuto interpretaci podporuje i poslední pasáž, kde se mluví o neuspořádaném pohybu, a tou je pasáž 69b, kde se rekapituluje, že bůh (demiurgos), když byly věci v neuspořádaném stavu, vpravil do nich souměr. „Neboť tenkrát ani nebyly účastny souměru, leda náhodou, ani vůbec nic z toho, co nyní má určité názvy, například oheň a voda a všechno ostatní, nezasluhovalo pojmenování, nýbrž všechno toto nejprve uspořádal...“³² Živly před uspořádáním nezasluhovaly své pojmenování, byly to tedy bez celkového řádu se pohybující zárodky budoucích živlů, které demiurgos pomocí čísel a tvarů začal pořádat v živly.

Jak vidíme, neuspořádaný pohyb je spjatý s chórou v tom smyslu, že se „odehrává“ v ní. Neuspořádané stopy živlů jsou nedokonalostí, kterou musí demiurgos uspořádat tak, aby z nich vznikly živly, ze kterých se dále tvoří náš svět. Náš svět je tedy v nějakém smyslu tvořen z „materiálu“, který byl dřív nedokonalý.

Demiurgovo uspořádání tohoto materiálu má podobu geometrizace. Ve zkratce můžeme říci, že živly demiurgos tvoří z trojúhelníků, jelikož jsou živly podle Timaiia tělesa a každé těleso má výšku a výška zase předpokládá plochu, která se skládá z trojúhelníků.³³ Oheň je složen z trojúhelníků rovnoramenných a zbylé živly z pravoúhlých trojúhelníků nerovnoramenných. V pasáži 54d-57d Timaios popisuje, jak jsou trojúhelníky skládány do základních částecek živlů v podobě pravidelných těles vepsatelných do koule, přičemž každý živel má svou unikátní podobu tělesa. Ohni náleží čtyřstěn, vzduchu osmistěn, vodě dvacetistěn a zemi krychle. Poté Timaios popisuje, jak do sebe jednotlivé živly, právě díky své trojúhelníkové struktuře přechází (s výjimkou země, která je složena z jiných trojúhelníků než ostatní živly). Když jsou živly stvořeny, demiurgos z nich tvoří tělo našeho světa.

³¹ Platón, *Tim.* 53a6-8.

³² Platón, *Tim.* 69b-c1.

³³ Platón, *Tim.* 53c.

2.3 Světová duše

Načrtli jsme si, z čeho a jak je demiurgem tvořeno tělo našeho světa. Nyní se pojďme podívat, jak a z čeho byla demiurgem stvořena světová duše.

Jak říká Timaios, demiurgos nevytvořil duši (*psyché*) později než tělo (*sóma*), tak jako o ní sám začíná mluvit ve své řeči až po pasáži o tvorbě těla světa a stejně tak i my v této práci.³⁴ Naopak ji sestrojil dříve, aby byla tělu vládkyní. Platón popisuje konstrukci světové duše v několika fázích. V první fázi demiurgos vzal nedělitelný druh jsoucnosti a dělitelný druh jsoucnosti a vytvořil třetí, střední druh jsoucnosti. Ve druhé fázi demiurgos pokračoval podle stejného principu s totožností a růzností, tedy z jejich dělitelných a nedělitelných druhů vytvořil druhy střední. Ve třetí fázi pak demiurgos vzal tři střední druhy totožnosti, různosti a jsoucnosti a smíchal je do směsi určené k výrobě světové duše. V dalších fázích pak demiurgos tuto směs dělil podle matematických poměrů a nakonec v ní složil kruhy totožnosti a různosti a uvedl je do pohybu.³⁵

Když byla světová duše hotova, budoval demiurgos tělo světa kolem ní, tak jak jsme si nastínili výše, a střed těla upevnil k jejímu středu. Duše se pak rozprostírá až k samotným okrajům světa a sama se pohybuje kruhovitým pohybem, je jeho počátkem.

Pohybující se duše tak uvádí v pohyb, a tím oživuje, celý svět. Duše je nejen nejdokonalejším tvůrcovým výtvořem a je účastna rozumu i harmonie, ale také u ní dochází ke „kognitivní aktivitě“. Jak tato aktivita vypadá, bude velmi důležité i pro lidské duše a otázky, které si klade tato práce.

Když se duše pohybuje ve svých kruhových pohybech, tak, protože byla vytvořena z totožnosti, různosti a jsoucnosti, dotkne-li se při tom něčeho, co má přirozenost složenou nebo něčeho, co má přirozenost jednotnou a nedělitelnou, vznikne vzruch v celém jejím rozsahu, a duše určí, s čím je daný jev totožný, od čeho je různý, a také kde, kdy, a jak se stává, že věci navzájem na sebe působí nebo přijímají působené, a to i u jsoucnosti vznikajících i u jsoucnosti neměnných, jsoucích ve stálém stavu.³⁶ Tím pak vzniká pravdivý výrok (*logos*) o různosti nebo o totožnosti. Když se pak duše dotkne smyslového jsoucnosti, pravdivé představy (*pisteis*) a mínění (*doxai*) o něm duši předá kruh různosti, když se dotkne rozumového jsoucnosti, tak díky kruhu totožnosti vznikne v duši dokonalé rozumění (*nús*) a vědění (*epistéme*). Kognitivní aktivita

³⁴ Platón, *Tim.* 34b9-10.

³⁵ Platón, *Tim.* 35b-36d7.

³⁶ Platón, *Tim.* 37a1-b5.

světové duše je tedy dvojí. Zaprvé, duše poznává ideje, tedy nedělitelná, neměnná jsoucna. Zadruhé se pak duše přesto, že svět nemá žádné specifické „navenek“ orientované smyslové orgány, neboť mimo něj nic vnímatelného není, vztahuje k tělu světa jakožto vnímatelnému specifickou kognitivní aktivitou, a tedy má, jak říká Cornford, nějaké „vnitřní pocity“.³⁷ Později uvidíme, že totéž bude platit analogicky i pro lidské duše, ovšem s tím základním rozdílem, že naše tělo je vybaveno i smyslovými orgány a naše vnímání se nevztahuje primárně k našemu tělu, není vždy pravdivé a může rušivě zasahovat také pohyby duše.

³⁷ F. M. Cornford, *Plato's Cosmology*, London 1937, str. 96.

3. Timaiovská antropologie

Když jsme si představili, jak bylo tvořeno tělo světa a duše světa, máme teď dobrou půdu pro to, abychom se přiblížili tématu této práce, tedy etickému zlu. Jelikož jde o druh zla spjatý s lidskou duší a lidskými nedokonalostmi, není překvapivé, že si musíme nejprve představit, co je to v *Timaiu* člověk. Z toho důvodu nejprve připomenu demiurgovu řeč, ve které se sám demiurgos vyjadřuje o tvorbě dalších živočichů³⁸ (a tedy i člověka), a poté následné pasáže, kde se probírá celá lidská komplexita, tedy stvoření lidské duše, lidská ustanovení (etika) i lidské tělo.

3.1 Demiurgova řeč

V pasáži 41a se demiurgos obrací k „nižším bohům“, tedy k bohům, které sám vytvořil.³⁹ Jsou to hvězdy – stálice a planety, božské a nesmrtelné živé bytosti, které připevnil na oběhy totožnosti a různosti, a které se tak pohybují v rovnoměrných otáčivých pohybech.⁴⁰ Těmto nižším bohům pak demiurgos dává instrukce o kosmickém celku, o tom, jak je ho třeba udržovat, a také, co mu ještě chybí. Součástí těchto instrukcí je také promluva o dalších živých bytostech, které je zapotřebí ještě vytvořit.

Nejdříve demiurgos říká, že by bylo špatné ničit něco, co je krásně uspořádáno, a proto ani bohové nezemřou, ani nebudou porušeni, i když úplně sami o sobě nesmrtelní a neporušitelní nejsou. Vidíme tedy, že bohové zapadají do krásného celku a že se tak děje z demiurgovy vůle, které jsou podřízeni, jak jim sám demiurgos záhy připomíná.⁴¹ Demiurgos však poté říká, že svět nebude úplný, pokud nebude obsahovat všechny druhy všech živých bytostí. Proto je třeba ještě stvořit trojí druh smrtelných bytostí,⁴² mezi nimiž je i bytost pro nás nejpodstatnější - člověk. Kdyby tyto bytosti ale tvořil demiurgos sám, jako to udělal v případě nižších bohů, vytvořil by opět nesmrtelné bytosti, bohy. Aby byl svět co nejkrásnější, tedy co nejpodobnější vzoru, musí obsahovat i smrtelné živočichy, a jediný, kdo je může vytvořit, jsou nižší bohové. Ty demiurgos instruuje tak, aby napodobovali jeho činnost, kterou prováděl, když tvořil je samé. Jednu část

³⁸ Již dříve byly vytvořeny božské nesmrtelné bytosti, které jsou ale také živé. Do celku světa patří jak nesmrtelné, tak smrtelné živé bytosti.

³⁹ Platón říká ještě těsně předtím (40d6-e), že poznat „tradiční“ lidové bohy je nad naše síly, ale musíme věřit těm, kteří o nich již pojednali dříve. Platón se tady obrací k tradici a odkazuje na mytologii ale patrně s jistou dávkou ironie. Víme, že „svými“ nižšími bohy myslí v *Timaiu* kosmická tělesa, které demiurgos vytvořil, podřídil je kosmickému rozumu atd. (viz. 40a-b).

⁴⁰ Platón, *Tim.* 40a-b.

⁴¹ Platón, *Tim.* 41b1-6.

⁴² Zde jsou myšleni tvorové žijící ve vzduchu, na zemi a ve vodě.

smrtných živých bytostí ale demiurgos vytvoří sám a tou je nesmrtelná část jejich duše. Tato část má totiž být nesmrtelná a božská, nejpodobnější bohům, a následující zákony božského rozumu. Smrtnou část živočichů, tedy tělo a smrtelné části duše, mají pak vytvořit nižší bohové a spojit je s nesmrtelnou částí. Jak praví demiurgos v závěrečné instrukci řeči: „...ostatek pak vy sami tvořte živoucí bytosti a rodte spojující část smrtnou a nesmrtelnou, živte je poskytovanou potravou a zanikající zpět k sobě přijímejte.“⁴³

3.2 Stvoření lidských bytostí

Ze třech druhů živočichů, které je ještě třeba vytvořit, aby byl svět kompletní, Timaios nejdůkladněji popisuje vznik člověka, jeho duše a těla. I nás, pochopitelně, člověk zajímá nejvíce.

3.2.1 Stvoření nesmrtelných částí lidských a zvířecích duší a demiurgova ustanovení týkající se jejich osudů.

Jediná část smrtných živočichů, kterou vytvoří sám demiurgos, je tedy nesmrtelná část duše, která je také rozumná. Její tvoření je popsáno hned, jak demiurgos dokončí svou řeč k nižším bohům.

Nesmrtelnou část lidské duše demiurgos podle Timaaia tvořil analogicky, jako tvořil světovou duši. I lidská duše má tedy kruhové dráhy totožnosti a různosti a analogické kognitivní schopnosti. K tomu ale Platónův Timaios dodává, že „materiál“ pro tyto duše vzal ze „zbytků“ a že je míšil sice skoro tímž způsobem jako v případě světové duše, ale ne s takovou čistotou, nýbrž o jeden či dva stupně horší.⁴⁴ Tím je naznačeno, že lidská duše bude v něčem také méně dokonalá oproti světové duši. Přesto musí být tento způsob tvorby duše nejlepší možný, neboť demiurgos by jinak než nejlépe nemohl tvořit vzhledem ke své dokonalosti.

Směs,⁴⁵ kterou demiurgos připravil, pak rozdělil do stejného počtu s hvězdami (tedy nesmrtelnými živými bytostmi tj. nižšími bohy viz. také kapitola 5. Dobrý a špatný život) a každé jednu nesmrtelnou část duše přidělil. Když demiurgos tyto „nesmrtelné části duše“ doslova vsadil na hvězdy jakoby na vůz, ukázal jim „přirozenost všehomíra“ a ohlásil jim „zákony osudu“. Tyto zákony říkají, že první vtělení těchto nesmrtelných částí duše je stanoveno stejné pro všechny,

⁴³ Platón, *Tim.* 41d1-3.

⁴⁴ Platón, *Tim.* 41d4-7.

⁴⁵ Sama směs bytí, totožnosti a různosti ještě pochopitelně není lidská duše ani její nesmrtelná část. Nesmrtelná část duše je polyblivá struktura, která je z této „směsi“ demiurgem vytvořena.

všichni tedy budou při prvním vtělení lidmi, přesněji muži.⁴⁶ Tím ale pouť duší nekončí, neboť Platón počítá s reinkarnací a odměnou, nebo naopak trestem za dobře nebo špatně prožitý život ve formě sestupu nebo návratu do těl jiných, méně nebo více dokonalých živých bytostí.⁴⁷ Všichni lidé budou po prvním vtělení zakoušet stejné počitky, všichni budou také zakoušet lásku, která je podle Timaa smíšená z rozkoše a bolesti, dále také „strach, hněv a všechny podobné a protivné stavy“.⁴⁸ Lidé tedy budou zakoušet nejen duševní stavy, ale i tělesné počitky a také jejich kombinace. Budou jimi jednoduché emoce, jako radost, strach, hněv nebo smutek. Dále jakési složenější stavy, kterými jsou žádosti, jako například erotická touha, ale i touha po jídle a pití, a také trpné stavy, které budou souviset s tělem i duší, jako je například bolest nebo rozkoš. Kdo se s těmito všemi stavy vyrovná a prožije dobře příslušný čas strávený na světě, vrátí se po smrti do příbytku své spřízněné hvězdy a bude mít život blažený a s ní spojený. Kdo však bude žít špatně, promění se při druhém vtělení v přirozenost ženy. Pokud bude taková bytost ve špatnosti dále pokračovat, promění se podle vlastnosti, kterou se provinil, do zvířete, jehož přirozenost je této vlastnosti nejbližší. Mezi zvířecími přirozenostmi bude taková duše sestupovat tak dlouho, dokud pomocí rozumu nepřemůže žádosti svého těla, a nevrátí se tak do původního a nejlepšího stavu.⁴⁹ Tedy pokud nezačne jednotlivé životy žít tak dobře, aby za odměnu zase mohla po pomyslné škále přirozeností vystoupat zase k přirozenosti člověka, a poté i k návratu na svoji hvězdu.

Takto demiurgos vytvořil nesmrtelnou část duše a zadal etická ustanovení pro osudy duší po jejich vtělení, a poté dlel ve svém přirozeném stavu a nechal nižší bohy, aby vytvořili lidská těla a smrtelné části duše.

3.2.2 Stvoření lidského těla

Poté, co byla demiurgem vytvořena nesmrtelná část lidské duše, přichází tedy na řadu úkol nižších bohů, kteří mají dotvořit zbytek všech živočichů. Ti započnou v souladu s demiurgovými

⁴⁶ Platón, *Tim.* 41e-42a.

⁴⁷ Není jednoduché popsat, co je to špatnost (*kakia*), ať už ve formě špatného jednání, nebo špatného stavu nebo těla, o čemž se budeme bavit v podkapitole 3.2 Stvoření lidských bytostí a kapitole a kapitole 4. V čem spočívá etické zlo? A proč se týká primárně lidských duší?. Tato pasáž však svědčí proto, že špatnost bude nějak spočívat v nezvládnutí úkolu, který je lidem dán, ať už se jde o to, že člověk bude špatně jednat, nebo bude mít ve špatném stavu duši, či tělo. Žít dobrý život, a tedy zvládnout úkol, lze jen tak, když bude tělo, duše i jednání v pořádku viz. kapitola 5. Dobrý a špatný život.

⁴⁸ Platón, *Tim.* 42a7-b1.

⁴⁹ Platón, *Tim.* 42a-d2.

instrukcemi tvořit lidská těla a spojovat je prostřednictvím smrtelných částí duše s částmi nesmrtelnými.

První, co nižší bohové udělali, bylo, že vzali částice ohně, vzduchu, vody a země, avšak s podmínkou, že budou zase vráceny. Tyto částice spojovali v jeden celek ne nezrušitelnými pouty (jimiž jsou sami udržováni), ale hustými a pro drobnost neviditelnými hřeby, dokud nebyla vytvořena jednotlivá těla.⁵⁰ Poté nižší bohové vložili do těchto těl kruhovitě pohyby nesmrtelné duše, ale ty nemohly tělo ovládnout, ani nemohly být tělem ovládány, nýbrž byly tělem unášeny a samy tělo unášely, a tak se celý živočich pohyboval sem a tam „bez řádu a rozumového důvodu všemi šesti směry“.⁵¹ Tato bytost tedy bloudila dopředu, dozadu, doprava, doleva i nahoru a dolů.

Zároveň, a ještě mnohem silněji, na tyto bytosti působily účinky vnějších věcí. Když narazilo něčí tělo náhodou na cizí oheň, pevnou zemi nebo vlhkou vodu nebo na něho zapůsobil vítr (vzduch), tehdy pohyby vzniklé z těchto podnětů procházely tělem a dopadly na duši. Všechny tyto pohyby se nazývají počitky.⁵² Tyto počitky působí že kruh totožnosti se úplně zastaví a duše tak ztrácí schopnost myšlenkového náhledu. A jelikož kruh totožnosti přestal mít nadvládu, kruh různosti se vymyká kontrole a pod náporu smyslových vjemů se jeho pohyby stávají nepravidelnými a chaotickými. Výroky, které pak takto vznikají, jsou mylné. Trvá mnoho let, konsolidování, léčení a výchovy, než nesmrtelná složka duše spraví své oběhy a kruh totožnosti získá opět vládu nad kruhem různosti.⁵³

K problematice nemoci duše se dostanu ještě později v oddílu 3.2.6 Nemoci duše 3.2.5 Nemoci těla, nyní nás spíše zajímá pasáž 44d, kde Timaios mluví o konstrukci těla.

Nižší bohové, napodobující tvar všehomíra, nejprve uzavřeli rozumnou část duše do kulovitého tělesa – hlavy. To proto, že je nejbliž „božskému jsoucnu“ a panuje nade všemi lidskými částmi. Celé tělo má pak být jakoby sbor služebnictva a bude se účastnit všech budoucích pohybů, přičemž hlavně má za úkol sloužit jako vozidlo k pohodlné dopravě po zemi. Proto mu byly vytvořeny čtyři údy schopné natahování a ohýbání, a tak se tělo také mohlo pohybovat, aniž by byla poškozena hlava, - „sídlo rozumné nesmrtelné složky duše“.⁵⁴

Poté bohové určili přední stranu za přednější a ustanovili jí za směr naší chůze. Aby odlišili přední stranu těla od zadní, umístili na hlavu obličej, ke kterému připojili ústrojí pro předzírání

⁵⁰ Platón, *Tim.* 42e6-43a5.

⁵¹ Platón, *Tim.* 43a5-b3.

⁵² Platón, *Tim.* 43b3-c7.

⁵³ F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?* in *Duše a Svět*, Praha 2007, str.107-128, str. 112.

⁵⁴ Platón, *Tim.* 44d-45.

duše, tedy smyslové orgány. V dalším výkladu se Timaios soustřeďuje hlavně na zrak, částečně pak na sluch a jeho vztah k řeči. Nemusíme nyní rozebírat dopodrobna, jak smysly fungují. Důležité je, že nám jsou dány proto, aby nás nějak uspořádávaly. Zrak máme tedy podle Timaa proto, „...abychom vidouce dráhy rozumu na nebi, užili jich pro oběhy myšlení v nás, které jsou s oněmi sourodé – ač jsou samy plny poruch a ony bez poruchy – a abychom „poznajíce to a nabydouce účasti v přirozené přesnosti vědeckého myšlení napodobováním cest božích, prostých všeho bloudění, uspořádali bludné cesty ve svém nitru.“⁵⁵ Dále o řeči a sluchu „...opět lze říci totéž, že jsou dány od bohů k týmž úkonům a za týmž účelem.“⁵⁶

Doposud jsme si představili, co Timaios říká o tom, jak nižší bohové tvořili lidské tělo a jak do něho vkládali nesmrtelnou složku duše. Existují ale i smrtelné složky duše, které jsou pro vtělení nesmrtelné složky zapotřebí, a které v lidském životě hrají také významnou roli. O těchto složkách mluví Timaios až později, v pasáži věnované tomu, co bylo stvořeno z nutnosti, a těmto složkám lidské duše se bude věnovat také následující kapitola.

3.2.3 Smrtelná část lidské duše

Platónův Timaios se vrací k lidské duši, jak již bylo řečeno, v pasáži věnované tomu, co bylo stvořeno z nutnosti, která začíná 47e3. Pasáží jsme se již zabývali v souvislosti s třetím rodem, neboť výkladem o něm tato pasáž začíná. Do této rozsáhlé pasáže o tom, co bylo stvořeno z nutnosti, patří i pasáž 69c6, kde Timaios začne mluvit o smrtelné složce duše. Tím chce doplnit a rozvést svůj předchozí výklad z pasáže 41c5-e3, o složce nesmrtelné.

V pasáži 69c Timaios říká, že když nižší bohové vykroužili kolem nesmrtelné části duše smrtelné tělo, přidělali v něm ještě (podle demiurgova zadání) smrtelnou část duše. Nikde se přesně nedozvídáme, co to je, ale alespoň se dozvídáme, co se nachází v ní, a kde se nachází ona sama.

Smrtelná část duše v sobě chová silné a z nutnosti vycházející stavy, i) především rozkoš (*hédoné*), o které se hned řekne, že je to největší vnadidlo zla (*kakia*), dále ii) strasti (*lypé*), o kterých se řekne, že jsou to zstrašovatelé všeho dobrého, dále pak iii) smělost a strach (*tharsos, fobos*), což jsou podle Timaa dva nerozumní rádcové, také iv) hněv (*thymos*), který je hluchý k domluvám a v) naději (*elpis*), kterou ale jde snadno svéstí.⁵⁷ To vše nižší bohové pak

⁵⁵ Platón, *Tim.* 47b7-47c4.

⁵⁶ Platón, *Tim.* 47c5-6.

⁵⁷ Platón, *Tim.* 69c4-d4.

násilně smísili s „počítkem prostým rozumem“ a „láskou všeho se odvažující. Tak vznikla smrtelná složka duše.

Když si toto propojíme s pasáží 42a-b4, vidíme, že smrtelná část duše je místem, kde dochází ke smyslovému vnímání. Výše popsané stavy je s největší pravděpodobností zapotřebí chápat jako pohyby v určitých částech lidského těla, přenášející vzruch, který má doputovat až do rozumové složky duše. Mezi nějakým vnějším objektem, který počitek působí a rozumovou složkou duše stojí tělo, resp. právě ty části těla, které jsou schopny něco přijímat a předávat rozumové složce.⁵⁸ Nyní si pojd'me ukázat, kde se tyto části těla, nacházejí.

3.2.4 Smrtelné složky duše a orgány s nimi spojené

Nižší bohové se báli poskvřnit božský živel, obsažený v nesmrtelné složce duše, a proto ubytovali smrtelnou složku v jiných částech těla. Zbudovali hranici mezi hlavou a hrudí a mezi ně položili šíji, aby tyto části byly odděleny. Do hrudi, thóráku, pak dali smrtelný druh duše. Ovšem jedna její složka byla přirozeně lepší a druhá horší, a tak bohové rozdělili hrudní dutinu na dvě části pomocí bránice.⁵⁹

Do horní poloviny oddělené hrudní dutiny pak umístili část duše, ve které vznikají vzruchy hněvu a strachu, tedy část řevnivou (*thymos*). Timaios dodává, že se tato lepší část tak nachází mezi bránicí a šíjí, aby „jsouc poslušna rozumu společně s ním potlačovala žádosti kdykoliv by naprosto nechtěly poslechnouti příkazy vyšehradu“ (tedy nesmrtelné, rozumné složky duše sídlící v hlavě).⁶⁰

Abyste rozum mohl správně řídit ostatní složky duše, vytvořili mu nižší bohové na pomoc v hrudní dutině další orgány. Srdce, které je podle Timaa uzlem cév a zřídlem krve, bylo do hrudi vsazeno, aby v něm vzkypěla síla prudkosti, kdykoliv by rozum oznámil, že se člověka dotýká nějaké nespravedlivé jednání a to buď zvenčí, nebo i od vnitřních žádostí.

Srdce v takovou chvíli má pomocí cév⁶¹ informovat všechna tělesná ústrojí o příkazech rozumu, aby jej následovaly v tom, jak mají na danou situaci reagovat. Působením rozumu může pak srdce aktivovat nebo potlačovat vášně a řevnivost, a to způsobené vnějšími i vnitřními počitky. Jakési podpůrné ústrojí, aby se srdce při těchto úkonech nepřehřívalo, jsou plíce

⁵⁸ F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?*, str. 119.

⁵⁹ Platón, *Tim.* 69e4-70a2.

⁶⁰ Platón, *Tim.* 69e-70b1.

⁶¹ Platón říká „oněmi průchodními cestami“, a zdálo by se, že mluví o nervech, ale myslí cévy, jelikož nervy mu ještě nebyly známy.

a dechové trubice, které srdce ochlazují. Bohové věděli, že tlukot srdce při očekávání věcí a při vzrušení hněvu, tedy jakékoliv návaly vášně, se budou dít působením ohně. Proto vytvořili jako podpůrné ústrojí plíce, měkké a savé jako houba, které přijímá dech i nápoje a má ochlazováním v horku poskytovat oddych a úlevu. Do plic zavedli dýchací trubice a umístili je kolem srdce jako nárazník, do kterého srdce, když v něm prudkost dosáhne vysoké míry, bije, a je ochlazováno, a tolik se neunavuje, takže může lépe i se svými city sloužit rozumu.⁶²

Druhou smrtelnou složku duše, tu, která je chtivá pokrmů a nápojů, i všech tělesných potřeb (*epithymia*), umístili bohové mezi bránici a dutinou pupeční, čímž v dutině pupeční vytvořili jakýsi žlab pro výživu těla. Epithymická část duše je zde spoutaná jako divoké zvíře, které je nutné živit, ale jen ve prospěch celku, a za tím účelem, aby se lidé mohli množit, a tak se udržovalo lidské pokolení. Svůj důvod má i to, že sídlí nejdále od nesmrtelné rozumové složky duše. Zde se totiž krmí u zmíněného žlabu, a tím, že je nejvíce vzdálena rozumové složce jí dělá co nejmenší možné problémy, a tak má nesmrtelná rozumová složka duše co nejlepší podmínky k přemýšlení o tom, co všem částem, společně i jednotlivě nejlépe prospívá, tedy k rozumovému uvažování a kultivování celku.⁶³ Bohové navíc věděli, že epithymická složka duše nepochopí rozumové důvody, protože je příliš vzdálená od rozumové složky. K tomu Timaios dodává, že i kdyby o rozumových myšlenkách nabyla nějakého ponětí, není jí přirozené věnovat jim pozornost, protože se nejčastěji dá vodit od klamných obrazů a přeludů, a to ve dne i v noci.⁶⁴ Proto nižší bohové vytvořili játra, a položili je do jejího sídla. Játra vytvořili hustá, hladká, lesklá a sladká i hořká, aby se v nich síla myšlenek vycházejících z rozumu odrážela jako v zrcadle přijímajícím obrysy a ukazujícím obrazy. Žádostivou epithymickou složku duše budou myšlenky strašit tím, že budou vyměšovat hořkost do celých jater, napouštět je žlučovými barvami a všechno stahovat tak, že se to stane drsným a vrásčitým, čímž budou epithymické složce duše způsobovat nepříjemné pocity. Další nechutenství pak myšlenky mohou způsobit i tím, že budou působit na jaterní lalok, přepážky i ústí, přičemž jindy rovný lalok budou ohýbat a stahovat a přepážky a ústí budou ucpávat a svírat.⁶⁵

Další možnost je, že nesmrtelná část duše bude kreslit do jater opačné, tedy příjemné, přeludy. Pak v játrech hořkost pomine tím, že myšlenka přichází do styku se sladkostí, která je v játrech přítomna a vše zarovná, aby to bylo rovné a hladké, čímž se epithymická část duše sídlící

⁶² Platón, *Tim.* 70b1-d5.

⁶³ Platón, *Tim.* 70d6-71a.

⁶⁴ Platón, *Tim.* 71a1-b1.

⁶⁵ Platón, *Tim.* 71b1-c3.

kolem jater stává vyjasněnou, spokojenou. Tím pak tato složka duše dostává schopnost věšteckou. Játra zde tedy fungují jako jakési zrcadlo, na kterém nesmrtelná část duše vytváří obrazy racionálních úvah, které jsou v takto zhmotněné podobě prostředkovány epithymické části duše.⁶⁶

Z výše uvedeného vidíme, že lepší část smrtelné složky duše působí na srdce, zatímco na horší část smrtelné duše působí játra. S tím pak koresponduje, že racionální složka duše působí, díky jejich vzájemné poloze přímo, na lepší (thymickou) část smrtelné duše a nepřímo, prostřednictvím srdce a jater na její horší (epithymickou) část.⁶⁷

V následujících pasážích Platónův Timaios dopracovává pravděpodobnou anatomii zbytku těla, kterou se již zde nebudu úplně dopodrobna zabývat. Měli bychom ale vědět, že všechny části a orgány těla jsou smrtelné, tedy tvořené ze smrtelných komponent a proto jsou náchylné k opotřebovávání se, poškození nebo vymknutosti ze svého přirozeného stavu, což uvidíme i dále.

Co jsou ale tedy smrtelné části duše? Přidržuji se v této otázce interpretace profesora Karfíka a domnívám se, že smrtelné části duše jsou v podstatě specifické pohyby týkající se specifických tělesných orgánů, které jednak vycházejí z nesmrtelné složky duše, jednak na ni působí. Neexistuje žádná smrtelná duše mimo tělo a neexistuje ani žádný jiný substrát smrtelné duše kromě tělesných orgánů živého organismu.⁶⁸ Jednotlivé složky duše tedy tvoří s tělem propojený komplexní celek a bez tělesných orgánů by rozum nemohl nerozumné složky duše kontrolovat. Ve chvíli, kdy by nerozumné složky nebyly pod kontrolou, byl by jedinec schopen mnohých špatností vycházejících z jeho vášní, tužeb a emocí. To nás přivádí ke dvojímu zjištění. Zaprvé, aby člověk dobře žil, a neupadl do špatného života a jednání, je potřeba, aby jeho duševní složky byly v rovnováze, tedy, aby byly kultivovány nesmrtelnou rozumovou složkou. Zadruhé, k tomu, aby se to mohlo dít, musí být zdravé všechny tělesné orgány, které se smrtelnými složkami souvisí, tj. které pomáhají rozumu smrtelné složky duše kontrolovat a kultivovat. Celé tělo pak musí být tedy dobře vyživované a spravované, aby se udrželo v chodu a plnilo svou úlohu.

Tato zjištění, domnívám se, nás vedou ke kapitolám o duševních a tělesných nemocech, kde se pokusím vyložit, jakým způsobem mohou být duše i tělo, podle Timaiova líčení, narušeny.

⁶⁶ F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?*, str. 123.

⁶⁷ Tamtéž, str. 124.

⁶⁸ Tamtéž, str. 127.

3.2.5 Nemoci těla

Svůj výklad o nemocech (*nosos*) Timaios podává v pasáži 81e6-87b10, po tom, co popíše celou anatomii těla, procesy smyslového vnímání, smrt a vůbec všechny tělesné pochody, o kterých si myslí, že takto pravděpodobně fungují. O nemocech hned na to říká, že je snad každému jasné, z čeho povstávají,⁶⁹ a výklad o nich staví opět na čtyřech živlech (zemi, vzduchu, ohni, vodě).

Timaios říká, že existují tři druhy tělesných nemocí, které jsou způsobeny několika vzájemně provázanými příčinami.

První druh tělesných nemocí vzniká buď nepřírozeným nadbytkem nebo nedostatkem živlů nebo tím, že živly zamění své místo za jiné, nebo také, když si jeden druh ohně⁷⁰ přibere jiný druh ohně, který mu nepřísluší (nebo některý z ostatních živlů přibere jiný druh daného živlu). Pak se například zahřívá, co by se mělo ochlazovat, nebo co by mělo být suché, stává se vlhkým. Takovými podobnými změnami se ruší podstata nějaké části těla a tato zasažená část těla pak přestává správně vykonávat svou činnost, a tedy není zdravá. Naopak, všechny takovéto změny působí v těle „nejrůznější nemoci i nescíslné pohromy“.⁷¹

Jelikož jsou ze živlů tvořeny i jiné části těla, morek, kosti, maso, šlachy a krev, bude se jich týkat druhý druh nemocí, který bude spojený s jejich pohyby. Maso a šlachy vznikají z krve tak, že šlachy se tvoří z jejích vláken a maso ze sraženiny, která vzniká odlučováním vláken. Látky vylučující se ze šlach, zase vyživují a dávají vzniknout kolem morku kostem, přičemž je drží pohromadě s masem. Nejjemnější trojúhelníky této látky pak prosakují kostmi a vyživují morek.⁷² Když se všechny pohyby dějí tímto způsobem, je tělo zdravé. Nemoci vznikají, když se pohyby dějí opačně, tedy od morku ke krvi. Když se totiž maso rozpouští, vypouští do oběhu škodlivé látky, které kazí krev a škodí orgánům.⁷³

Třetí druh tělesných nemocí má podle Timaaia tři příčiny. Jsou to dýchání, sliz a žluč. Když plíce nemají čisté průchody k dodávání vzduchu, některé orgány nejsou osvěžovány nebo vzduch násilně vniká do cév, které skrucuje a vniká do bránice, čímž působí nemoci provázené potem.

⁶⁹ Platón, *Tim.* 81e6.

⁷⁰ Timaios rozlišuje více druhů od každého jednotlivého živlu, takže naše tělo je složeno z různých poddruhů ohně, vody, země a vzduchu. Příkladem partikulárního druhu ohně je třeba oheň zrakový.

⁷¹ Platón, *Tim.* 82a-b8.

⁷² Platón, *Tim.* 82c7- e2.

⁷³ Platón, *Tim.* 82e2-83b5.

Když se vzduch nemůže dostat z těla ven, působí zase napínáním svalů a šlach křeče.⁷⁴ Různé druhy slizů, jsou-li vyměšovány danými orgány, jsou pak podle Timaiia zdrojem epilepsie, a nemocí sliznic. Žluč pak, když hledá cestu z těla ven, způsobuje různé „nádory“ a je-li v těle držena, zase „horké nemoci“, tedy zápalý.⁷⁵

3.2.6 Nemoci duše

Kromě nemocí tělesných podává Timaios výklad i o nemocech duševních. K těm se dostává v pasáži 86b-87b10. Podle Timaiia je nemocí duše nepřičetnost (*anoia*). Ta má pak dva druhy – šílenost (*mania*) a nevědomost (*amathia*).

Tyto dva nemocné stavy duše pak Timaios diferencuje dále na jejich poddruhy, přičemž centrální roli v této diferenci hraje nemírnost. Například nemírné rozkoše a strasti jsou jedny z nejhorších duševních nemocí, protože když má člověk nemírnou radost, nebo je nemírně zarmoucen, tak příliš spěchá buď se něčeho zmocnit (radost) nebo něčemu utéci (zármutek) a přitom nesprávně vidí, nebo slyší, protože běsní, a v takové situaci je ze všeho nejméně schopen užívat rozumu.⁷⁶ Kde ale tyto duševní stavy mají své příčiny? Domnívám se, že abychom mohli na tuto otázku odpovědět, budeme muset záhy blíže prozkoumat, jak na naši duši působí tělo. Nejdříve ale bude dobré se podívat na to, co o nemocích duše a jejich příčinách říkají někteří interpreti.

Peter Lautner ve svém článku *Plato's Account of the Diseases of the Soul in Timaeus 86b1-87b9*⁷⁷ hájí dvě teze. Podle první se Platón o všech duševních nemocích domnívá, že to jsou kognitivní stavy a rozlišuje u nich dvě úrovně: šílenost a nevědomost. Neexistuje tedy žádná duševní nemoc, která by nezasahovala kognitivní stav člověka.⁷⁸ Lautner se opírá hlavně o pasáž 43a6-44d2. Jak jsme již viděli Timaios v této pasáži, že když byly kruhové pohyby světové duše vsazeny do těla, nebylo pro ně snadné tělo ovládnout, naopak násilím byly tělem unášeny a samy tělo unášely, takže se celá bytost pohybovala nepravidelně bez rozumu a řádu šesti směry.⁷⁹ Na takové unášené tělo pak působí jiná těla nebo živly a tyto pohyby se donesou až k duši a otřesou jejími drahami. Dráha totožnosti je pak spoutána a pohyby dráhy různosti jsou převráceny. Dráhy

⁷⁴ Platón, *Tim.* 84d2-85a1.

⁷⁵ Platón, *Tim.* 85b3-c2.

⁷⁶ Platón, *Tim.* 86b-c4.

⁷⁷ P. Lautner, *Plato's Account of the Diseases of the Soul in Timaeus 86b1-87b9* in *Apeiron* 44 (1), Berlin 2011, str. 22-39.

⁷⁸ Tamtéž, str. 24.

⁷⁹ Platón, *Tim.* 43a5-b1.

se sice pak dále pohybují, ale protože jsou poničené a pohybují se špatně, poruší se kognitivní schopnosti duše, a kdykoliv duše přijde s něčím do kontaktu, dává tomu, co je totožné, a co je naopak různé, opačné názvy, čímž vzniká nepravdivý výrok a nepřičetnost (*anoétas*).⁸⁰ Podle Lautnera jsou tedy duševní nemoci kognitivním stavem vznikajícím v důsledku inkarnace.⁸¹ S tímto stavem se narodíme a je potřeba dobré výchovy a času, aby se dráhy uklidnily a vrátily do pořádku. Ke své tezi Lautner ještě dodává, že někdo by si mohl myslet, že nepřičetnost znamená neschopnost nesmrtelné části duše získat kontrolu nad částmi smrtelnými. Na to ale Lautner namítá, že nezřízenost smrtelných složek duše není jediným a ani hlavním zdrojem nepřičetnosti, a tedy duševních nemocí, protože tím prvotním, co působí duši nějaké nesnáze je vtělení. Proto se Lautner přiklání k tomu, že nepřičetnost nezahrnuje případné selhání nesmrtelné části duše v udržení kontroly nad částmi smrtelnými.

Druhá Lautnerova teze, která je pro nás neméně zajímavá, říká, že Platónův výklad o nemocích duše umožňuje přímou interakci mezi duší a tělem, aniž by ale zrušil jejich dualismus.⁸² Lautner říká, že dualismus duše a těla platí, protože než byla duše vsazena do těla, existovala bez něho. K tomu ale vzápětí dodává, že tento dualismus lze držet pouze s výhradou. Pohyby duše i pohyby těla totiž do sebe vzájemně přecházejí a duše a tělo se tak ovlivňují.⁸³ Christopher Gill jde ve svém článku *The body's fault? Plato's Timaeus on psychic illness in Reason and Necessity*⁸⁴ ještě dál a s poukazem na pasáž 86b-87b říká, že duševní nemoci jsou odvozeny z tělesných dysfunkcí. Lidské bytosti musí být tedy nějakou integrovanou „sloučeninou“ duše a těla a naše zdraví musí záviset na udržování souladu mezi tělem a duší.⁸⁵

Nyní je pravý čas, abychom další kapitoly věnovali zkoumání toho, jaký je vztah duše a těla, jak se vzájemně ovlivňují, a jaký je vztah jejich nemocí. Z Lautnerova a Gillova výkladu si přitom podržme některé důležité teze, se kterými budeme dále pracovat. Duševní nemoci, tedy nepřičetnost, její druhy nevědomost a šílenost, a všechny jejich poddruhy, jsou kognitivního charakteru. To znamená, že to jsou v důsledku chyby v našem vnímání, případně myšlení. Tyto chyby mohou být způsobené dvěma příčinami. První je, jak říká Lautner, vtělení, při kterém dojde k narušení kruhů totožnosti a různosti v nesmrtelné části naší duše a tedy ke kognitivním

⁸⁰ Platón, *Tim.* 43c-44a3.

⁸¹ P. Lautner, *Plato's Account of the Diseases of the Soul in Timaeus 86b1-87b9*, str. 27.

⁸² Tamtéž, str. 24.

⁸³ Tamtéž, str. 35.

⁸⁴ Ch.Gill, *The body's fault? Plato's Timaeus on psychic illness in Reason and Necessity, Essays on Plato's Timaeus*, London 2000, str. 59-84.

⁸⁵ Tamtéž, str. 69.

poruchám. Druhá příčina, kterou zmiňuje Gill, je působení tělesných dysfunkcí na duši. Touto druhou příčinou se budu nyní zabývat.

3.2.7 Vztah duševních a tělesných nemocí

Můstkem ke zkoumání vztahu tělesných a duševních nemocí, budiž nám pasáž, z níž vychází i Gill, tedy pasáž 86b-87b. V ní Timaios říká, že když se nám tvoří v morku, tedy v jakýchsi tělesných základních stavebních částech (jejichž charakter se pokusím popsat blíže později v podkapitole 4.2 Tělesné části duše, orgány a morek), mnoho prudce proudícího semene, vzniká nám mnoho rozkoší a také mnoho bolestí způsobených našimi vášněmi. Když se nám toto stane, stáváme se šílenými a je na nás pohlíženo jako na úmyslně špatné, spíše než jako na nemocné. Proti tomu se ale Timaios staví a tvrdí, že tato nezřízenost v rozkoších není žádná naše úmyslná špatnost, ale že je to špatnost způsobená zlým stavem těla nebo nedostatkem výchovy. Jsme tedy pak špatní, ale proti naší vlastní vůli.⁸⁶ Naše duše ale zakouší i mnoho jiných útrap způsobených různými tělesnými bolestmi, přičemž Timaios upřesňuje, jak k takovým tělesným bolestem dochází. Jde o to, že různé ostré a slané žlučovité slizy začnou volně pohybovat po těle a nenaleznou cestu ven, nýbrž sloučí své výpary s drahou duše. To způsobí různé rozmanité nemoci duše. Podle toho, která ze tří složek duše je napadena, vznikají rozličné druhy nevrlosti a sklíčenosti nebo odvážnosti a bojácnosti nebo také zapomínání a nechápavosti. Ještě ke všemu se pak může stát, že takto špatně založení lidé žijí nešťastnou náhodou ve špatně zřízených obcích, kde poslouchají špatné řeči a od mládí tak nemají léku, proti těmto špatnostem.⁸⁷ Z výše uvedeného se tedy opravdu zdá, že takto špatní se stáváme zcela proti své vůli a vinit můžeme dysfunkce těla nebo rodiče, vychovatele a další vlivy působící na člověka v obci. Zároveň ale Timaios ihned dodává, že se máme sami snažit uniknout špatnosti pomocí usilovné práce, vědeckého vzdělání a výchovy.

Když si vše shrneme, z výše uvedených pasáží se zdá, že hlavními příčinami, které vedou lidskou duši a posléze i celou lidskou bytost ke špatnostem, jsou různé poruchy těla, které působí na naši duši, a mají za následek duševní nemoci a poté i naše špatné chování. Přitom ale vliv na naši duši může mít i výchova a život ve špatné obci. Na paměti však musíme mít také, že kognitivní aktivita nesmrtelné části duše je narušena již od okamžiku jejího vtělení. Duševní nemoci jsou druhy nepřičetnosti – šílení, a nevědomí, které je způsobeno tím, že rozum nemá

⁸⁶ Platón, *Tim.* 86c4-e1.

⁸⁷ Platón, *Tim.* 86e1-87b4.

dostatečnou sílu, aby držel všechny složky v rovnováze. Jak se toto udržování rovnováhy člověku může dařit a proč se mu to někdy nedaří, probereme v následující kapitole. Přitom mějme na paměti, že ačkoliv nikdy za naše nemoci nemůžeme úplně sami, musíme se snažit jim předcházet rozumem – vědeckým uvažováním (*mathéma*), výchovou (*trofé*) a (jak se ukáže) i fyzickým cvičením (*epitédeuma*).

4. V čem spočívá etické zlo? A proč se týká primárně lidských duší?

Pokud chceme Timaiovo pojetí etického zla zrekonstruovat, musíme se chápat různých vodítek rozesetých po celé jeho řeči. Potom, co jsme podali celý předchozí výklad, máme snad tato vodítka zmapována tak, abychom z nich nyní mohli čerpat. Pojdme tedy zkusit odpovědět, v čem etické zlo spočívá a proč se týká primárně lidských duší.

Vraťme se nejprve zpět a všimněme si znovu neuspořádaného pohybu, v prekosmickém stavu, kde se stopy živlů chaoticky pohybují, než jsou pomocí racionální síly demiurga uspořádány a je z těchto živlů jakožto stavebních kamenů stvořeno tělo světa. Pokud můžeme hovořit o tom, že s sebou tyto neuspořádané stopy živlů nesou nějaké zlo, bude to spíš jakási obecná, nikoli specificky lidská nedokonalost, kterou bychom snad mohli nazvat zlem „ontologickým“. Neuspořádaný pohyb je nějaká nedokonalost a uspořádané živly vznikají pořádáním této nedokonalosti. V tomto ohledu v sobě nesou jistou nedokonalost, byť jsou již uspořádané. Navíc víme, že jedině, co je dokonalé, jsou ideje a demiurgos, „bůh, který má schopnost aktem mysli provázeným rozumovou úvahou chápat inteligibilní formy“⁸⁸, a tedy musí být dokonalý. Tělesný svět naopak, jakožto obraz světa inteligibilních forem, dokonalý není. Jeho nedokonalé tělo je tvořeno z živlů. Stejně tak jsou poté i lidská těla tvořena z živlů. Souvisí ale tělesnost světa, a tedy i naše tělesnost s etickým zlem? Domnívám se, že ano, ale musíme si vyjasnit v jakém ohledu, a také jestli je jediným elementem, který s etickým zlem souvisí, a to i přesto, že se na první pohled zdá, že se etické zlo týká hlavně duše.

Svět i naše tělo sice byly stvořeny z chaosu a nedokonalých komponent, ale nedokonalost v nás je spojena hlavně s různými nemocemi našich duší a naše duše by měla být alespoň v nějakém ohledu dokonalejší než tělo. Víme již, že nemoci duše a těla budou mít mezi sebou vztah, ale je třeba ještě blíže zkoumat a vyjasnit si, nakolik naše tělo může k nemocem duše skutečně přispívat. S tím souvisí zkoumání toho, jak a v jakém ohledu je duše spjatá s tělem tak, že vlastně, alespoň co do svých smrtelných částí, je v jistém smyslu tělesná, protože je v těle „ukotvena“, nebo s tělesnými orgány velmi úzce „spolupracuje“. Zkrátka, co když se etické zlo sice týká lidských duší, ale právě tím se vlastně velmi týká i lidských těl? Co když jedním z důvodů, proč se etické zlo týká právě lidských duší, je to, že jejich struktura je bytostně

⁸⁸ F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?*, str. 83.

provázaná s tělem? Jedině pokud si vyjasníme tyto otázky, můžeme lépe pochopit, v čem nemoci duše, špatnost v nás, a tedy etické zlo, opravdu spočívají.

4.1 Tělesnost jako vada?

Naše tělo je tvořeno ze živlů, a nemůže být tedy tak dokonalé, jako nesmrtelná část naší duše. Jak jsme ale již řekli, na první pohled se zdá, že to, co nám způsobuje nesnáze, je především duše, která sice je s tělem velmi provázaná, ale přece jen má své jiné funkce a alespoň, co se její nesmrtelné části týče, tak i složení. Tělo je vozidlo a schránka, která se samozřejmě může poškodit, což člověku může být nepříjemné, není však jasné, proč by něco takového mělo nutně způsobovat nějakou špatnost duše, například nevědomost. Intuitivně si dokážu představit, že nějaká tělesná bolest nebo újma může člověka dovést k zoufalým a dokonce špatným činům. Zároveň se mi ale intuitivně také na první pohled zdá, že na naši duši, a na její špatnost může mít tělesná újma vliv pouze částečný a že není hlavní příčinou špatnosti duše. Jak jsme však výše zmínili, tělesné potíže mohou podle Timaiia vést člověka k nevrlosti a dalším silným emocím a posléze i k nevědomosti. A nevědomost je duševní nemoc, která společně s nepřičetností zpětně porušuje rovnováhu v našem těle, což vede k dalšímu stupňování špatnosti. V tomto ohledu tedy text *Timaiia* mluví jasně. Proto prozatím zkusmo řekněme, že tělesné neduhy jsou jedním ze zdrojů špatnosti, ale možná jsou zdrojem jen v určitém ohledu a natolik, nakolik úzce souvisí s duší.

Pokud si tělesné neduhy primárně představujeme jako nějakou nemoc typu chřipky nebo zranění typu zlomené nohy, zdá se skutečně, že v takovém případě nejsou tyto neduhy tím nejpodstatnějším, co by působilo na duši. Když si ale tělesné neduhy představujeme takto, pomíjíme provázanost orgánů se smrtelnými částmi duše, na kterou klade Timaios zcela zásadní důraz. Když si tuto provázanost lépe vysvětlíme, pochopíme, proč tělesné neduhy těchto orgánů mají pro duševní nemoci daleko větší význam. Vodítka k tomu, co tyto neduhy jsou, a čeho všeho se nakonec dotýkají, nalezneme i v dalších pasážích dialogu, ke kterým se dostanu. Ještě předtím bych rád zmínil další pasáž, která nám ukazuje, jak těsně je tělo s duší provázáno.

Jde o pasáž 87c1-88d3, kde se objevuje Timaiova teze o tom, že tělo a duše musí být v rovnováze. Doslova Timaios říká, že se musíme pečlivě starat o tělo i duši, protože jinak můžou nastat dvojí problémy. Buď může být naše duše silnější než tělo a pak bude svou bujností působit

tělu nemoci, nebo může být silnější tělo než duše, což vede k nevědomosti.⁸⁹ A nevědomost, jak již víme, je nemocí, tedy špatností duše. Dobré je si také všimnout, že kromě různých tělesných neduhů a nemírných emocí zmíněných výše se nám na scéně objevuje nový problém, který vede k nevědomosti, a to jsou nezřízené žádosti. Ty můžeme ale považovat za nějaký poddruh šílenosti, tedy dalšího přímého zdroje špatnosti. Tato pasáž ale především říká, že se musíme starat nejen o duši, ale i o tělo, protože nejsou-li tyto naše dvě složky v rovnováze, vede nás to ke špatnosti. Dobrý stav našeho těla (a to ve vztahu k duši) je tedy centrální také pro stav naší duše, a tedy i naší etiku.

Na otázku, jestli a nakolik má tělo podíl na nemocích duše, pak zastávají rozdílnou pozici i dva z největších moderních interpretů *Timaiia*, F. M. Cornford a A. E. Taylor. Jejich neshody souvisí s jejich rozdílným způsobem čtení celého dialogu.

Diskuze je vedena právě o pasáži 86c-87b, kde se mluví o duševních nemocech a o tom, jaký vliv na ně má tělo. Podle Taylora Platón v *Timaiu* vykresluje určitou fyziku vystavěnou na základě empedokleovských a pythagorejských témat a sám se vůči této fyzice vymezuje. Teorie z *Timaiia*, tedy podle Taylora nevyjadřuje Platónův postoj k etickým otázkám, který vypracovává v jiných dialozích. Taylor toto tvrzení dále podporuje tím, že Platón nás v této pasáži zbavuje odpovědnosti za své činy,⁹⁰ což je podle něho v rozporu s pasážemi z *Ústavy*, *Obrany* a *Zákonů*,⁹¹ které zdůrazňují odpovědnost jakožto hodnotu, bez níž není možné hodnotit charakter jednotlivých lidí. Taylor klade také důraz na další pasáže z *Ústavy* a *Sofisty*,⁹² kde jsou podle něj tělesné a duševní dysfunkce představeny spíše jako odlišné problémy, jejichž vazba je spíše volná.⁹³

Cornford naproti tomu zastává čtení, podle kterého je pasáž kompatibilní s platónskými myšlenkami na toto téma v jiných dialozích. Přitom ale nechce říct, že všechny duševní poruchy by byly zapříčiněny tělem, ani že by Timaios chtěl říct, že duševní nemoci jsou to jediné, kvůli čemu může být lidská duše v nepořádku. Pasáž podle Cornforda pojednává hlavně o stavech, které jsou kombinací fyzických abnormalit a socio-politického kontextu, který tyto abnormality nezvládá kultivovat. Dále Cornford zdůrazňuje, že pasáž je typickým platónským příkladem, kde

⁸⁹ Platón, *Tim.* 87e7-88b6.

⁹⁰ A. E. Taylor, *A Commentary on Plato's „Timaeus“*, Oxford 1928, str. 616-617.

⁹¹ Platón, *Obr.* 30e, 41e, *Úst.* 617e, *Zák.* 926d.

⁹² Platón, *Úst.* 609a-10b, *Sof.* 228a-e.

⁹³ A. E. Taylor, *A Commentary on Plato's „Timaeus“*, str. 620-621.

duše je atakována fyzickým okolím, včetně vlastního těla.⁹⁴ Teze, že nikdo nečiní špatné věci dobrovolně pak podle Cornforda ukazuje, že ve skutečnosti každý člověk touží po dobru, ale někdy mu v tom překáží právě tělesná slabost.⁹⁵ Toto čtení je pak podle něj kompatibilní s Platónovým myšlením, jak jej známe z jiných dialogů, například ze *Zákonů*.⁹⁶

Z toho, co jsem již psal výše je nejspíš zřejmé, že se kloním ke Cornfordově čtení, zároveň se však domnívám, že je zapotřebí lépe vyjasnit, do jaké míry a jakým způsobem tělesnost ovlivňuje duši a její dobrý, či špatný stav. K tomu je potřeba ještě přesněji pochopit, co je to smrtelná část duše, a jakou má v problémech těla roli, jelikož výše jsme si tuto problematiku jen načrtli. Pokusím se proto podrobněji probrat timaiovskou anatomii lidského těla a sepnutost smrtelných částí duše s tělesnými orgány a tkáněmi, z nichž ta nejdůležitější je morek, o kterém jsme se zatím zmínili jen velmi okrajově. Poté budeme snad mít půdu proto, abychom si vyjasnili, jak přesně je tělo spjaté s duší, a jak dysfunkce těla ovlivňují činnost lidské duše. Na tomto základě bychom nakonec měli být schopni podat přesnější odpověď na otázku, v čem spočívá u člověka etické zlo a v jakém smyslu jsou špatnosti těla a duše příčinně provázány.

4.2 Tělesné části duše, orgány a morek

Jak říká ve své již výše citované studii profesor Karfík, problém je, že v textu dialogu se nedozvídáme, co smrtelná část duše je, ale pouze, kde je a co je v ní. Na otázku po tom, co je, se znovu ptám proto, že se zdá, že smrtelná část duše je úzce spjatá s tělem, a tedy je zapotřebí hlouběji prozkoumat její vztah k tělu a k nesmrtelné části duše, a poté se opět zaměřit na to, co pro člověka skutečně znamená, když v tělu a duši dochází k nějakým dysfunkcím.

Jak jsme viděli, obě dvě části smrtelné duše mají úzký vztah k určitým tělesným orgánům, a také k nesmrtelné racionální části lidské duše. Lepší, thymická část smrtelné duše má těsný vztah k srdci, zatímco horší, epithymická část smrtelné duše má těsný vztah k játrům a dalším orgánům umístěným v břiše. V obou případech má přitom vztah k danému tělesnému orgánu co dělat s vlivem, jímž působí racionální, nesmrtelná část duše na její smrtelné části.⁹⁷ Vliv racionální části duše na část thymickou je bezprostřední a thymická část duše pak působí pomocí srdce a jater na epithymickou část duše. Stejně tak v opačném gardu smrtelné části duše přenášejí

⁹⁴ F. M. Cornford, *Plato's Cosmology*, str. 347.

⁹⁵ F. M. Cornford, *Plato's Cosmology*, str. 348.

⁹⁶ Platón, *Zák.* 731b, 860d.

⁹⁷ F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?*, str. 122.

tělesné vzruchy k racionální nesmrtelné složce duše. To, že jsou části duše připoutány k nejzákladnější struktuře lidského těla, pak dokládá i pasáž o morku, tedy pasáž 73b2-e1.

V této pasáži se dovídáme, že všechny tři části duše byly nižšími bohy vsazeny do nejjemnější tělesné tkáně, morku. Morek byl vytvořen demiurgem tak, že vzal trojúhelníky, ze kterých se daly nejpřesněji vytvořit čtyři živly, odloučil je od ostatních trojúhelníků téhož druhu, a vytvořil z nich morek, jakožto símě pro smrtelné bytosti.⁹⁸ Morek byl poté rozporcován do tvarů, které jsou potřeba pro všechny tři části duše. Z jedné části byl vytvořen mozek, který dostal kulatý tvar, a do něho byla vsazena nesmrtelná část duše. Potom byly uhněteny z morku jakési oblé a podlouhlé tvary, do nichž byly vsazeny smrtelné části duše. Podle profesora Karfíka zde Timaios zjevně hovoří o morku v kostech a o tom, že jak v páteři, tak i v podlouhlých kostech lidského těla morek plní funkce, které bychom dnes připsali nervům.⁹⁹ Do částí morku jsou smrtelné části duše uvázány prostřednictvím jakýchsi „svazů“, které nejsou blíže popsány, jen se o nich mluví jako o „svazech života“ nebo „svazech veškeré duše“,¹⁰⁰ kolem kterých byla vytvořena kostěná schránka. Profesor Karfík dodává, že později se o těchto svazech ještě řekne, že jsou „sevřena – jako by byla sama stažena jakýmisi dalšími pouty – mezi maximálně kohezivními trojúhelníky,¹⁰¹ z nichž je utvořen morek.“¹⁰² Takto jsou tyto svazy sevřeny až do smrti, dokud se trojúhelníky neopotřebují a jejich spojení se nerozpadne a tak se také nerozpadne celé tělo.

Z tohoto výkladu je zřejmé, že nesmrtelné části duše jsou spojeny s nejelementárnější strukturou našeho těla, a jsou po něm jaksí rozprostřeny. Kdybychom měli říct, co tedy smrtelné části duše jsou a jak fungují, nemůžeme si jednoduše představit, že tyto části duše jsou „uloženy“ v jednotlivých orgánech, a to právě kvůli jejich působení na tělo i nesmrtelnou část duše. Jinými slovy, kdyby smrtelné části duše jen „ležely“ v orgánech, orgány by se nehýbaly, jelikož by neexistovalo nic, co by jimi pohybovalo. Proto se daleko spíše zdá, že pokud smrtelné části duše něco konkrétního jsou, tak ne něco, co by mělo vlastní substanci. Spíše jsou to pohyby tělesných tkání a orgánů, které vycházejí z nesmrtelné části duše a zároveň na ni také působí, přičemž tkáně a orgány jsou na takové pohyby uzpůsobeny pomocí „svazů života“. Tyto pohyby se rozprostírají v těle a umožňují, že se duše a tělo navzájem ovlivňují. Toto spojení je pro nás centrální, protože

⁹⁸ Platón, *Tim.* 73b5-c2.

⁹⁹ F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?*, str. 125.

¹⁰⁰ Platón, *Tim.* 73b6, 73d6, 81d6-7.

¹⁰¹ Trojúhelníky jsou základní struktura, ze které je tvořen svět a nakonec tedy úplně všechno.

¹⁰² F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?*, str. 125

umožňuje lépe pochopit, nakolik jsou tělesné dysfunkce, dysfunkcemi pouze tělesnými, nebo také duševními.

4.3 Sepjatost duše a těla jako příčina etického zla?

Pojďme se nyní vrátit k našim otázkám a začít formulovat možné odpovědi. V čem tedy spočívá etické zlo, a proč se týká primárně lidských duší?

V předchozím výkladu jsem se snažil ukázat, že etické zlo se bude týkat dysfunkcí lidské duše, ale kladl jsem důraz na to, že tyto dysfunkce jsou výrazně ovlivněny dysfunkcemi těla, které působí i na duši. Lidská duše by měla svými pohyby napodobovat pohyby dokonalé světové duše, jenže je vsazena do lidského těla, které má na duši enormní vliv. Něco takového u duše světa nevidíme. Tělo světa je světovou duší rozpohybovááno a oživováno, přičemž světovou duši nemůže nijak kazit. U lidské duše je to jinak. Nejen, že má tři složky, přičemž epythimická a thymická jsou horší než racionální, která se je snaží ovládat, ale zároveň jsou tyto složky duše úzce spjaty s morkem, tedy se samotnými základními prvky lidského těla, a k tomu jsou propojeny i samy se sebou a tělesnými orgány. Když je v těle něco špatně, tedy je nějak nemocné, může se to projevovat různě, ale vždy tělesná nesnáž napadne nějakou část duše, právě protože je s ní tělo úzce spjato. Přesněji řečeno nemoc napadne orgán nebo tkáň, která souvisí s nějakou částí duše. V pasáži o tělesných nemocích, kterou jsme si již přiblížili výše, mluví Timaios například o slaných a ostrých slizech, které se mohou pohybovat tělem a působit mu tak nesnáze.¹⁰³ Jak jsme již viděli, pokud se tělem pohybují tyto šťávy slaných a ostrých slizů, mohou napadnout jakoukoliv část duše, se kterou se střetnou. Když je napadena epythimická část duše, vzniká nevrlost a sklíčenost, když thymická, tak bojácnost nebo přehnaná odvaha a když racionální, tak zapomínání a nechápavost. Co je toto jiného než podmnožiny duševních nemocí, šílenosti a nevědomosti? Připočtíme k tomu přemíru semena vzniklého z morku, které má za následek nemírné bolesti a rozkoše a zdá se, že obrázek máme celý. Zjednodušeně řečeno: domnívám se, že přísná diference mezi nemocemi duševními a tělesnými existuje jen, co se týče jejich struktury a jejich bezprostřední vazby na to, čeho se týkají. Tělesné nemoci jsou primárně spojeny s pohyby tělesných tkání a duševní s pohyby kruhů v nesmrtelné složce naší duše. Ovšem, když pomíneme vtělení, tak díky bytostné spjatosti duše a těla, jsou všechny duševní nemoci nakonec způsobeny nějakým tělesným neduhem. Jinak řečeno, tělesné a duševní nemoc je třeba rozlišovat, zároveň je však každá tělesná nemoc natolik nemocí duševní, nakolik její

¹⁰³ Platón, *Tim.* 85b3-c2.

projevy zasahují duši, což se děje ve všech případech po vtělení a v tomto ohledu nelze jedny nemoci od druhých oddělovat. Pro naše tázání je pak důležité, že podle Timaiia to jsou právě duševní nemoci, které jsou spojeny s lidskou špatností, a tímto směrem se budeme také snažit hledat odpověď na otázku, v čem spočívá etické zlo. Zatím tedy víme, že lidská špatnost spočívá v šílenosti nebo nevědomosti člověka, která se projevuje ať už nemírnými emocemi nebo pokřiveným racionálním uvažováním a poddruhy těchto dvou symptomů. Tato šílenost a nevědomost má příčiny nakonec v tělesných dysfunkcích, které afikují jednotlivé části duše. Smrtné části duše jsou totiž především pohyby orgánů, které prochází naším tělem až k nesmrtelné části duše. Objeví-li se nějaká dysfunkce tělesného orgánu, ovlivní příslušnou smrtelnou složku duše a jejím prostřednictvím i duši v jejím celku. Právě díky této spjatosti s tělem a tělesností se etické zlo týká primárně lidských duší, přičemž právě díky této spjatosti s tělem platí platónská myšlenka, že nikdo z lidí nekoná zlo dobrovolně. Na případnou špatnost člověka však může mít, jak Timaios zmiňuje, vliv i špatné uspořádání obce a špatná výchova. To je ale také další aspekt života, pro který se člověk nerozhodne dobrovolně. Například pro Cornforda je ale tento vliv obce a výchovy stejně důležitou příčinou lidské špatnosti, jako duševní nemoci.

Domnívám, že výchova a uspořádání obce vliv na etiku člověka mít může, v Timaiiově řeči však hraje spíše sekundární roli jakési doplňující příčiny, která se může a nemusí uplatnit. Pokud člověk dobře spravuje své tělo a svou duši, měl by špatným vlivům kolem sebe odolat nebo se z nich alespoň časem pomocí usilovné péče vymanit, což také naznačuje pasáž 87b. Když se ale člověk narodí do špatně zřízené obce, je jeho situace obtížnější. Je totiž pravděpodobné, že také rodiče takového dítěte, pokud nejsou filosofové, kteří celý život hledají pravdu, či jinak nepečují o dobrý stav své duše i svého těla, budou špatnou obcí také zkaženi. A budou tedy své děti špatně vychovávat. Totéž může platit i pro další „vychovatele“, se kterými přijde takové dítě v obci do styku. Pokud máme na paměti, jak vtělení poškodí dráhy nesmrtelné složky duše, musí nám být jasné, že dítě nemá příliš velkou šanci se špatné výchově bránit.

4.4. Co má člověk nakonec dělat, aby nebyl špatným?

Jak jsem zmínil v předchozí kapitole, na zřízení obce, do které se narodíme, a na lidi, kteří nás budou vychovávat, nemáme jako děti žádný zásadní vliv. Narození do špatně zřízené obce a špatně vychovávající obce může naši snahu o dobrý život velmi zkomplikovat. Stále však

zřejmě podle Timaiia můžeme, jak již naznačuje pasáž 88a-d, ovlivnit to, jak se o svou duši a o své tělo budeme starat.

Z této pasáže již také víme, že pokud je duše silnější než tělo, roztrásá ho a naplňuje nemocemi, které, jak jsme si ukázali výše, nás vedou ke špatnostem. Zároveň pokud je silnější tělo, stane se, že se budeme zajímat jen o své žádosti, duše bude slabá a bude zasažena nevědomostí, tedy dalším zdrojem špatností. Co tedy můžeme dělat, aby se nám tyto věci neděly? Platón dává odpověď záhy. Aby bylo tělo a duše v rovnováze, musíme „neuváděti v činnost ani duši bez těla, ani těla bez duše.“¹⁰⁴ K tomu Timaios dodává, že ten, kdo se zabývá duševní prací, jako třeba nějaký „vědecký pracovník“ (*mathématikos*), musí náležitou měrou pěstovat i gymnastiku, respektive tělesná cvičení a další tělesné pohyby, a ten, kdo pěstuje tělo (dnes bychom asi řekli sportovec nebo atlet), se musí zabývat múšickými uměními a filosofií.¹⁰⁵ Jenom tak může být člověk krásný a dobrý.¹⁰⁶ V praxi pak Timaios doporučuje jako očištné a ozdravující prostředky trojí pohyby. Nejlepší z nich je pohyb z vlastního popudu, tedy gymnastické cvičení, protože je podle Timaiia nejvíce podobný pohybu myšlenky a pohybu všehomíra, druhý nejlepší pohyb je, když je hýbáno námi, například houpání při plavbě nebo všelijakém vožení, a třetí nejlepší pohyb je umělé očišťování léčebnými prostředky. Toho by se ale nemělo využívat, pokud to není nezbytně nutné.¹⁰⁷

Zdá se, že abychom se vyhnuli špatnostem, ať už v těle nebo v duši, musíme napodobovat uspořádané pohyby světa, především ale světové duše. V případě duše je třeba pomocí filosofie udržovat dráhy naší duše tak, aby se připodobňovaly drahám duše světové a aby se nevychylovaly. K tomu, aby se nevychylovaly, je ale třeba i zdravého těla, neboť víme, že dráhy může vychýlit jak nějaká dysfunkce v tělesných částech duše, ať už je to zánět nějakého orgánu způsobeným nějakou horkostí nebo vztekem rozbušené srdce. Musíme tedy tělo trénovat gymnastikou, protože když tělem hýbeme, přirozeně tím odrážíme otřesy a pohyby, které přicházejí zevnitř i zvenčí.¹⁰⁸ Nesmíme ale přitom zapomínat, že kdybychom se při tom nestarali také o duši, tělesné žádosti by převzaly kontrolu, duše by se stala nevědomou, a to by nás opět

¹⁰⁴ Platón, *Tim.* 88b6-7.

¹⁰⁵ V pasáži 47a-e Timaios vysvětluje, že smysly máme mimo jiné proto, abychom se mohli zabývat filosofií a múšikou. O filosofií říká, že je největší dobro. Zdá se, že filosofie zde spočívá hlavně v tom, že máme pomocí zraku pozorovat dráhy rozumu na nebi a kultivovat podle nich dráhy v naší duši. O múšickém umění Timaios říká, že má podobný účel jako filosofie, protože pomocí sluchu slyšíme harmonie a rytmus, které mají pohyby sourodé s pohyby duše, a tak špatné pohyby v našich duších také kultivují.

¹⁰⁶ Platón, *Tim.* 88c-d.

¹⁰⁷ Platón, *Tim.* 89a-b3.

¹⁰⁸ Platón, *Tim.* 88e.

vedlo ke špatnosti. Opět tedy vidíme, jak je naše duše sepjatá s tělem a jak jenom, když se, jak říká Platón, o „obě části živoka“ budeme starat pomocí filosofie, músiky a gymnastiky, můžeme být dobří a krásní v pravém slova smyslu, a vyhnout se tak zlu.

4.5 Etické zlo jako porušení rovnováhy

Jaké odpovědi na naše otázky nám tedy dosavadní výklad nabízí?

První otázka se týká samotné povahy „etického zla“. V čem tedy toto zlo spočívá? Termín etické zlo jsme si na počátku vybrali, abychom popsali zlo zapříčiněné aktivitou (či naopak absencí aktivity) lidí v našem světě. Otázku po tom, co toto zlo je, by bylo jistě dobré promýšlet i ve vztahu k jiným dialogům. To ale přesahuje limity této práce a tak se nyní pokusím ukázat možnosti, čím by etické zlo mohlo být na základě našeho čtení *Timaia*. Zdá se, že tyto možnosti jsou čtyři. První možností je, že etické zlo je špatné lidské *jednání*. Toto jednání pak vychází z nemoci duše, přičemž vliv na toto jednání může mít i špatná výchova. Pro tuto možnost by svědčila pasáž o etických ustanoveních 42a1-e3. Druhou možností je, že etické zlo bude špatný *stav lidské duše*. Pro tuto odpověď by mohlo svědčit několik pasáží, o tom, jak se duše stává nevědomou nebo nepřičetnou, například 86b1-c4 nebo 88a1-7. Třetí možností by bylo, že etické zlo je špatný *stav lidského těla*, přičemž pro tuto variantu by mohly mluvit pasáže o morku a tělesných nemocech, například 86c4-87b1 nebo 88e7a7-b5. Nakonec, čtvrtou možností by bylo, že etické zlo je špatný *stav těla i duše*, pro což by svědčily pasáže o jejich provázanosti, například 87c1-88d3.

V určitém ohledu by se mohlo zdát, že etickým zlem je především špatné lidské jednání. To je totiž důsledkem všech špatných stavů těla i duše, a navíc je to právě lidské jednání, které ovlivňuje svět a působí na druhé bytosti. Druhá, třetí a čtvrtá možnost má ovšem oproti této možnosti tu výhodu, že nazveme-li etickým zlem špatný stav duše a těla, identifikujeme a pojmenujeme tím konkrétní tělesné a duševní problémy, a řekneme o nich, že právě ony jsou (etickým) zlem, zatímco špatné jednání je spíše *projevem* tohoto primárního zla. Druhá a třetí možnost mají ale nevýhody, které je z našeho výběru diskvalifikují. Vzhledem k tomu, jak se tělo a duše vzájemně ovlivňují, by totiž bylo velmi problematické říct, že etické zlo je pouze špatnost těla a vynechat duši, nebo naopak říct, že etické zlo je pouze špatný stav duše a vynechat působení těla. Je to právě duše, nebo alespoň její nesmrtelná část, která má být nad naším tělem vládkyní a tedy je tělu v tomto ohledu nadřazena a její dysfunkce ovlivňují celé tělo. Navíc už jen proto, že je duše spojena s myšlením a řízením celé bytosti, nelze její stav a působení opomenout

v žádné otázce po příčinách něčeho, co se člověku děje. Na druhé straně pak máme tělo, které, působí duši nesnáze, ať již vtělením nebo v průběhu dalšího života. A tak nám zůstala čtvrtá možnost, a to, že etické zlo je špatnost těla i duše. Je ale třeba si uvědomit, že byt' je tělo s duší spojeno tak, že jsou úzce provázány i jejich dobré a špatné stavy, stále bude platit, že duše má tělo oživovat a vládnout mu, a že pokud chceme pojmenovat, co je to etické zlo a jaké jsou jeho příčiny, měli bychom nakonec hledat u ní. Finální odpověď na otázku, co je to etické zlo si ale ještě nechme a podívejme si, jaké by byly příčiny etického zla, pokud bychom se drželi toho, že toto zlo je špatnost našeho těla i naší duše.

Na otázku po tom, jaké jsou příčiny etického zla, také není odpověď jednoznačná. Pokud budeme předpokládat, že etické zlo je špatnost našeho těla a naší duše, museli bychom říct, že příčinou tohoto stavu bude naše neschopnost napravit kruhy naší nesmrtelné části duše a neschopnost udržet ve zdraví naše tělo a smrtelné části duše. To znamená, že příčiny špatnosti by vycházely z toho, že se o duši nebo o tělo špatně *staráme* a nejsme mezi nimi udržet rovnováhu. Je zde ale několik důležitých výjimek. První je již zmiňovaný stav duše po vtělení, při kterém jsou dráhy nesmrtelné části duše narušeny, přičemž za to my samozřejmě neneseme odpovědnost. Také jsme již zmínili vliv obce a výchovy, který se asi dá přemáhat, ale bude to právě kvůli stavu naší duše po vtělení zvláště v dětství a mládí velmi obtížné. Také je třeba zmínit stáří, které by se dalo považovat za tělesnou dysfunkci, které ale k životu přirozeně patří, protože trojúhelníky, ze kterých je naše tělo tvořeno se časem obrušují a rozpadají. Stáří jakožto přirozená součást našeho života, kterou ani nejlepší péčí neodvrátíme, by tedy samo o sobě nemělo být příčinou etického zla.

Je ale důležité, že stejně jako jsou tělesné a duševní nemoci provázány, jsou provázány i jejich konkrétní příčiny. Když se v těle děje něco špatného, je to tím, že jsme se o něj dobře nestarali, tj. nepraktikovali jsme gymnastická cvičení, duše pak tělo naplnila nemocemi,¹⁰⁹ a tedy vlastně některá ze smrtelných složek duše získala převahu nad složkou nesmrtelnou. A zde je právě propojení s příčinami duševních nemocí, alespoň, co se smrtelných částí duše týče. Když jedna z nich získá převahu nad částí nesmrtelnou, je nemocné i tělo, protože, jak víme, smrtelné části duše mají úzký vztah k tělesným orgánům a jejich prostřednictvím k celému tělu. Pokud je pak nemocná nesmrtelná část duše, tedy pokud nedokáže držet všechny části duše v rovnováze,

¹⁰⁹ Ve skutečnosti jsou přímou příčinou tělesných nemocí slizy a žluč a další příčiny. Není tomu tedy tak, že by všechny nemoci duše „vytvářela“, jen je jaksi uvádí do pohybu a je jich spolupříčinou, viz. výklad v oddílu 3.2.5 Nemoci těla.

vidíme, že tím vlastně nepřímo škodí i tělu, protože mu škodí nekultivované smrtelné části duše. Převahu nad nesmrtelnou složkou pak smrtelné částí získají tak, že je nesmrtelná část nemocna nevědomostí nebo nemírností, a tou je nemocná, když se naruší její kruhy, které přestanou správně fungovat. Správně fungovat pak kruhy přestanou, pokud se o ně nestaráme.¹¹⁰ Vidíme tedy, že i příčiny duševních a tělesných nemocí, tedy příčiny tělesné a duševní špatnosti, jsou spolu propojeny. Jediná výjimka z této propojenosti by mohla být zranění nebo nemoci, jejichž napadení se člověk nemohl nijak bránit. K tomu je ale třeba dodat, že o takovýchto vnějších nemocích Timaios říká, že i jejich útoky máme odrážet tak, že budeme naše tělo cvičit. Když totiž tělo bude vycvičené, nepustí do sebe nic nepřátelského, a bude zdravé.¹¹¹

Když si vše výše zmíněné ještě jednou postavíme vedle sebe, vidíme, že hlavní příčinou naší špatnosti musí nakonec být nerovnováha duše a těla. S tím souvisí i vztah péče o duši a o tělo, tedy jakási „nerovnováha“ v péči o ně. Když nebudeme pečovat o duši, porušíme tím rovnováhu na straně duše a povede nás to k nevědomosti nebo šílenosti, která povede k nemírným žádostem a dalším špatnostem. Ty poskytnou převahu smrtelným částem duše a tím způsobí i tělesné problémy. Když naopak nebudeme pečovat o tělo, duše sice bude silnější, ale bude tělo roztrásat a působit mu opět tělesné problémy. Aby se nic z toho nestalo, musíme tedy praktikovat filosofii a músiiku, stejně tak jako gymnastiku. Kdybychom vynechali gymnastiku, tělo zeslábne, pohyby duše ho roztrěsou a povede to ke všem výše zmíněným problémům, které budou mít nakonec vliv i na celou duši.¹¹² Kdybychom zase nepraktikovali músiiku a filosofii, dráhy kruhů duše se poškodí (nebo se nenarovnají) a my začneme být nevědomí nebo šílení, což povede ke všem výše zmíněným problémům, které nakonec zasáhnou i tělo. Pokud tedy chceme žít dobrý život, musíme udržovat rovnováhu mezi duší a tělem tím, že o ně budeme v náležitém poměru pečovat. Duše i tělo jsou totiž propojeny tak, že problém, který vlastním zanedbáním způsobíme jednomu z nich, se nakonec projeví i na druhém i na jejich celku Dobrý život by tedy byl život žitý v rovnováze v našich činnostech založený na harmonické péči o tělo i duši a o jejich celek Tyto činnosti jsou na jedné straně gymnastika, na druhé straně músiika a filosofie, které se navzájem doplňují a vyvažují.

¹¹⁰ Pokud jsme kruhy po vtělení nenapravovali, nefungovaly správně nikdy.

¹¹¹ Platón, *Tim.* 88d6-89a1.

¹¹² Platón, *Tim.* 88d-89b3.

5. Dobrý a špatný život

Spolu s Timaiem jsme se dosud dotkli složení duše a těla a jejich vztahu, a ptali jsme se přitom na otázku, co je to etické zlo, jaké jsou jeho příčiny, a co máme dělat, abychom žili dobrý život. Na základě pochopení spjatosti těla a duše, jsme se pokusili porozumět, proč v lidských špatnostech hraje významnou roli také tělesnost. Nyní se ale musíme vrátit k otázce, jak má duše tělu správně vládnout. Timaios tak činí v poslední pasáži pojednávající o lidských životech,¹¹³ kde jasněji říká, v čem spočívá dobrý lidský život. Je to právě tato pasáž, která by nám měla naše otázky ohledně špatného života, tedy života spojeného s etickým zlem, definitivně objasnit.

Timaios v této pasáži říká, že nesmrtelná část duše je nám každému dána jako daimón, který nás pozdvihuje ze země ke svému „příbuzenstvu na nebi“.¹¹⁴ To Timaios vysvětluje tak, že nižší bohové upevnili naši hlavu a „kořen naší bytosti“ (kterým je pravděpodobně myšlen mozek jako sídlo nesmrtelné části duše) tam, odkud duše pochází, tedy směrem k nebi, a tak se celé tělo udržuje vzpřímeně.¹¹⁵ Tento symbolický obraz Timaios nevolí náhodně, protože tam, kam se upíná nesmrtelná část duše, tato nejlepší část naší bytosti, a odkud celá naše bytost vzešla, by se měla nakonec upínat i celá naše snaha. To Timaios podpoří hned dalším výkladem, když říká, že lidé, kteří mají mysl plnou vášni a řevnivosti (*epithymia* a *thymos*), a kteří na ně vynakládají všechnu námahu, jsou nejvíce smrtelní. To je ale přesně to, čím být nemáme. Naším úkolem, v jehož naplnění můžeme nalézt také svou blaženost, je naopak připodobnit se bohům, nesmrtelným bytostem. Jak říká David Sedley ve své vlivné studii *The Ideal of Godlikeness*, připodobňování bohům znamená z kosmologického hlediska návrat nesmrtelné části duše ke své přirozenosti.¹¹⁶ Není tedy překvapivé, že tento návrat je úkolem, který nám může přinést blaženost. Připodobňovat se bohům máme podle Timaiia tak, že se budeme zabývat touhou po vědění (*philomathia*) a pravdou (*alétheia*), protože pokud se dotkneme pravdy, dosáhneme tím plné míry nesmrtelnosti, alespoň nakolik je to pro člověka možné. To je ta nejlepší péče, kterou můžeme duši poskytnout a kterou dosáhneme největší blaženosti¹¹⁷ K tomu ještě Timaios dodává, že v praxi je péče o všechno v nás založena na dávání všemu náležitě potravy a náležitých pohybů. Pohyby naší duše jsou příbuzné pohybům světové duše, ale jelikož se při narození kazí,

¹¹³ Platón, *Tim.* 89d-90d.

¹¹⁴ Platón, *Tim.* 90a6.

¹¹⁵ Platón, *Tim.* 90a7.

¹¹⁶ D. Sedley, *The Ideal of Godlikeness* in G. Fine (ed.), *Plato 2: Ethics, Politics, Religion, and the Soul*, Oxford 1999, str. 309-328, str. 320.

¹¹⁷ Platón, *Tim.* 90b-c4.

musíme je napravovat právě tím, že budeme poznávat pohyby světové duše. Jedině tak můžeme žít nejlepší život.¹¹⁸

Položme si nyní v tomto světle opět naše otázky. Co je to etické zlo? Jaké jsou jeho příčiny? Proč se týká primárně lidských duší? A co máme dělat, abychom se tomuto zlu vyhnuli a žili dobrý život a zkusme si znovu odpovědět.

Zdá se, že etické zlo je jakýsi vzájemně provázaný „soubor dysfunkcí“ těla a duše, kvůli kterým žijeme špatný život, tedy život smrtelný, bez pravdy a poznání, naopak plný nevědomosti, šílenosti, a tedy špatnosti. Tyto dysfunkce jsou způsobeny buď porušením rovnováhy v těle, přičemž je vždy zasažena i duše, nebo mezi jednotlivými složkami duše, přičemž je vždy zasaženo i tělo. Příčinou těchto různých podob nerovnováhy je jednak nesmírně obtížná situace jednotlivé vtělené duše, především ale naše vlastní zanedbání péče o své tělo a duši, přičemž vliv může na nás mít i špatná výchova a život ve špatné obci. Pokud je rovnováha v těle a duši porušena, člověk není schopen napravovat pohyby duše, které jsou poškozeny již při narození. Musíme tedy především napnout naše síly k tomu, abychom pomocí poznání napravovali pohyby naší duše a připodobňovali je pohybům duše světové. Aby to ale bylo možné, je třeba, aby nejen všechny složky duše byly v rovnováze mezi sebou, ale i v rovnováze s tělem, které je s nimi propojeno. Musíme tedy praktikovat nejen filosofii a múniku, abychom cvičili naši duši, ale i gymnastiku, abychom cvičili naše tělo. Jinak bude lidská bytost zaslepena šíleností, nevědomostí nebo tělesnými nemocemi a nebude se moci soustředit na svůj nejdůležitější úkol. Tím je poznání a nápodoba pohybů světové duše a pravdy, tedy kultivace pohybů v naší duši jejich připodobněním duši světa. To je to jediné, co může člověku v tomto světě přinést nejvyšší blaženost.

¹¹⁸ Platón, *Tim.* 90d, srov. D. Sedley, *The Ideal of Godlikeness*, str. 316-318.

6. Literatura

Primární literatura:

J. Burnet, *Platonis Opera: Volume IV: Clitopho, Respublica, Timaeus, Critias*, Oxford 1922

Sekundární literatura:

H. Cherniss, *The Sources of Evil According to Plato* in *Proceedings of the American Philosophical Society* Vol. 98, No. 1 (Feb. 15, 1954), Philadelphia 1954, str. 23-30

C. M. Chilcott, *The Platonic theory of evil* in *The Classical Quarterly*, Vol. 17, No. 1. (Jan.,

F. M. Cornford, *Plato's Cosmology*, London 1937

E. R. Dodds, *Plato and the Irrational* in *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 65 (1945), Cambridge 1945, str. 16-25

Ch. Gill, *The body's fault? Plato's Timaeus on psychic illness* in *Reason and Necessity, Essays on Plato's Timaeus*, London 2000, str. 59-84

F. Karfík, *Co je to smrtelná duše?* in *Duše a Svět*, Praha 2007, str. 107-128

P. Lautner, *Plato's Account of the Diseases of the Soul in Timaeus 86b1-87b9* in *Apeiron* 44 (1), Berlin 2011, str. 22-39

D. Sedley, *The Ideal of Godlikeness* in G. Fine (ed.), *Plato 2: Ethics, Politics, Religion, and the Soul*, Oxford 1999, str. 309-328

A. E. Taylor, *A Commentary on Plato's „Timaeus.“*, Oxford 1928

F. Karfík, *The Constitution of the Human Body in Plato's Timaeus* in *Croatian Journal of Philosophy*, Vol. XII, No. 35, Zagreb 2012, str. 167-181

C. D. Pears, *Congruency and Evil in Plato's Timaeus* in *The Review of Metaphysics: A Philosophical Quarterly* 69.3, Washington DC 2015, str. 93-113.

J. L. Wood, *Is There an Arché Kakou in Plato?* in *The Review of Metaphysics: A Philosophical Quarterly* 63.2, Dec 2009, Washington DC 2009, str. 1-28

S. Zedda, *How to build a world soul: a practical guide* in *Reason and Necessity, Essays on Plato's Timaeus*, London 2000, str. 23-42